

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2013. december
XX. évfolyam 4. szám

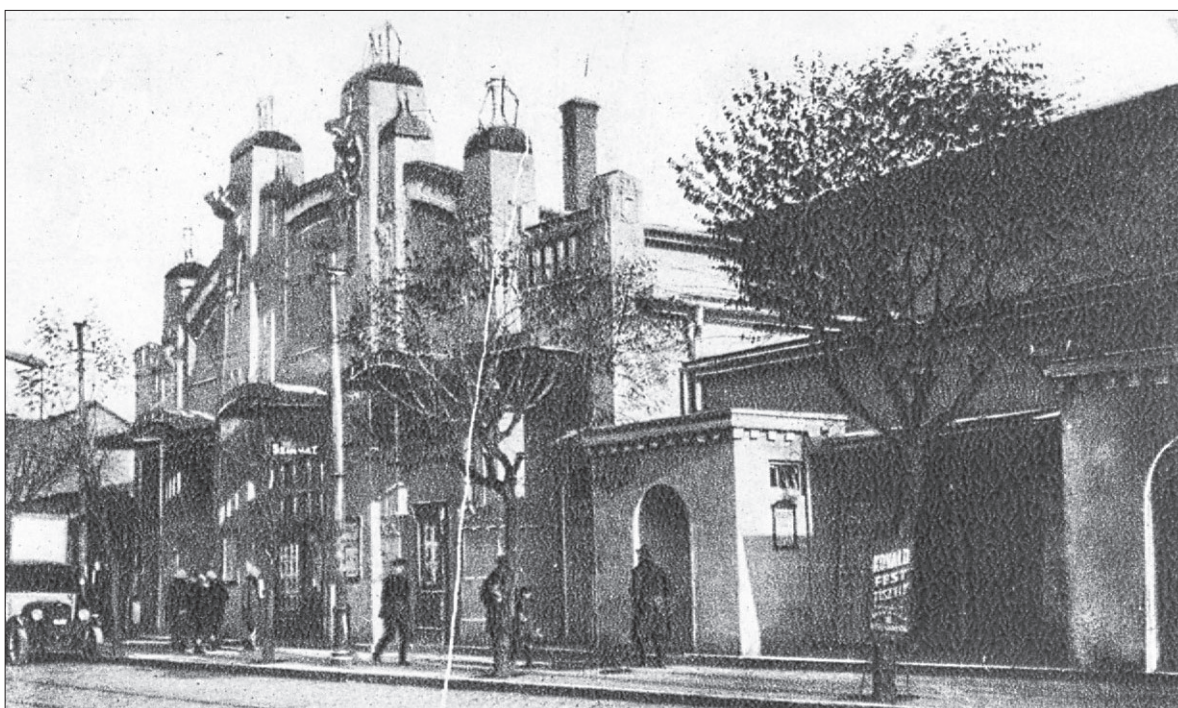

Volt idő, amikor Újpesten nem téglajegyeket, vagy megvásárolható bársonyszékeket árultak a leendő színház javára, hanem a „nemzet csalogányát” kérték fel jótékonyági előadásra. Blaháné örömmel állt az ügy mellé, hiszen ő sem értette, hogy addig miként létezhetett a város igazi színház nélkül? Korábban sok éven keresztül direktorok és társulatok cserélődtek az összetákolt és tűzveszélyes színpadok mögött.

A férfinép hétvégenként a népszínpadon tolongott, a hölgyek azonban színházba vágytak. Talán épp az ő kedvükért választotta nyitódarabként Csiky Gergely Nagymama című színmű-

vét Földesi Vilmos direktor. 1920. október 21-én gördült fel először a Blaha Lujza Színház függönye. Ki tudja, talán maga a színház névadója is ott ült a nézőtéren, hiszen a művésznő néhány évvel korábban visszavonult ugyan, de hetven évesen eleget tett még néhány meghívásnak.

A sokszínű társulat tagjainak nevét megőrizte a színházi szakma. Arányi Mancsi énekes naíva, Buránszky Biri társalgási színésznő, Szilágyi Berta anyaszínésznő, Bérczi Géza szerelmes színész, Feles János hős és Kompóthy Gyula énekes bonviván mellett itt lépett színpadra Vaszary Piroska komika és Pethes Sándor drámai színész is, akiket később a magyar mozi tett országos hírvé. □ *Rojkó Annamária*

Kőből és fából: Újpest színházai 1923–1934

„Most már úgy látszik véglegesen elintéződik az újpesti Blaha Lujza Színház sorsa. Autentikus helyről szerzett értesülésünk szerint a színházat a város fogja bérbe venni és a saját hatáskörében fog nyilvános pályázatot hirdetni. [...] Ez ideig számos elsőrangú pályázat érkezett már be. [...] Lapzártakor érkezett: az újpesti színházat Heves Béla színikazgató kapta meg.” (Újpesti Hírlap, 1923. szeptember 28.)

„Kedden és szerdán Békeffy Róbert vendégfelléptével A Mozitündér volt műsoron. Békeffy, amint már azt többször méltattuk, ismét elérhetetlennek bizonyult szerepében. Minden mozdulata derűtséget keltett a nézőtérben, s a közönség szinte ki sem tudott fogyni a nevetésből. A címszerepet Völgyi Nusi játszotta elég ügyesen. Hangjának néha kissé nehéz volt Gilbert zenéje, játéka azonban kitűnő volt. [...] A vörös malom premierje. Csütörtökön mutatta be a színház Molnár Ferenc 26 képből álló színjátékát A vörös malom. A direktio ezuttal ismét tanujelét adta, hogy a művészi cél érdekében a legmesszebbmenő anyagi áldozattól sem riad vissza s igazán nobiles áldozatkésztséggel három élvezetes estét szerzett a közönségnek, mely végre kezdi megérteni a direktio azon szándékát, mellyel az irodalmi értékű darabokat favorizálja.” (Újpesti Hírlap, 1924. január 11.)

„Mi lesz a színházzal? Más esztendőben már ilyenkor javában játszott a színház. Az egyik bemutató a másikat érte. S a színház – tagadhatatlanul – bizonyos életet hozott a mai néma és aluszékony városunkra. Hogy ezidén mi lesz a színházzal, azt csak a közgazgatási hatóságok tudják. [...] ha maga sorsára hagyják a színház-ügy aktáját, majd úgy június-július felé meg lesz a megye döntése is arról, hogy lehet-e, szabad-e játszani a Blaha Lujza Színház viharvert épületében, amelyet a szakértők állítása szerint úgy át lehetne alakíttatni, hogy megfeleljen azután már a tűz és közbiztonsági követelményeknek. A színházat Heves Béla színikazgatóval történt megegyezés alapján Andor Zsigmond

akarja átvenni, aki vállalná az előírt átalakítások költségeit, s fővárosi nívón álló társulatával kezdené meg a már kissé elkésett színházi szezon.” (Újpesti Napló, 1926. november 6.)

„A vidéki körútját tartó Miklóssy színtársulat rövidesen Újpestre érkezik s több hónapon keresztül ismét nálunk marad. A társulat érkezésével ismét felvetődött az állandó színház terve, amely régi problémája Újpestnek. Ugyanis Miklóssyék még az elmúlt esztendőben ajánlatot tettek a városnak, hogy egy nagyobb tőkecsoporthoz segítségével felépítik a kőszínházat, természetesen a város hozzájárulásával, már olyan alapon, hogy bizonyos idő múlva a színház a város birtokába kerülne.” (Magazin, 1934. március 22.)

„Új színház épül Újpesten. A színházi szezon megelőző szokásos közigazgatási vexaturák elkerülésének radikális módját választotta a mindig leleményes Miklóssy Imre színikazgató. Megállapodást létesített egy építési vállalkozóval, aki a Betegsegélyező József utcai frontján 1200 személy befogadóképességű faszínházat fog építeni. A faépítményt hőszigetelő parafinnal fogják bevonni. A tervek szerint a nagyon csinos színház építési munkálatait május 15-én kezdik el és június elsejére tervezik a megnyitó előadást.” (Magazin, 1934. május 2.)

„Írtunk arról, hogy Miklóssy Imre egy impregnált faanyagból épített színházzal akarja megkezdeni a nyári szezon. Mivel a Virág utcában levő telekrészt két asztalos műhely környékezte, a város tűzveszélyességre hivatkozva megtagadta az építési kérelmet. Miklóssyék a város határozata után újabb, a színház felépítésére alkalmas helyet kerestek, míg a Lorántffy Zsuzsanna utcát találták legalkalmasabbnak e célra. A város az építési engedélyt Miklóssyéknek már meg is adta s a színház vezetősége már ki is adta az építési munkálatokat, s mint értesültünk, június 23-án fognak bemutatkozni az idén először Miklóssyék a Sárga liliom előadásával.” (Magazin, 1934. június 14.)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tiszteltbéli elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
DR. KRISKA GYÖRGY
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
DR. GERBER ALAJOS *fogorvos,
bitoktató*
HÉTVÁRI ANDREA *költő, író*
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár,
gimnázium-igazgató*
IVÁNYI JÁNOS *okleveles építőmérnök*
KADLECOVITS GÉZA *helytörténet-
kutató*
KÖRÖSI MARIANNE *építő-
iparművész*
DR. KRISKA GYÖRGY *egyetemi
adjunktus, tudományos főmunkatárs
(ELTE, MTA ÖK Duna-kutató
Intézet)*
KRIZSÁN SÁNDOR *gyűjteménykezelő*
LŐRINCZ RÓBERT *könyvtáros*
ROJKÓ ANNAMÁRIA *újságíró,
szerkesztő*
SZÖLLŐSY MARIANNE *helytörténeti-
gyűjtemény-vezető*
VARGA KÁROLY *nyug. MÁV
főmérnök-főtanácsos*

Kiadja:
Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2013. december
XX. évfolyam 4. szám

A Blaha Lujza Színház 1928-ban (részlet)

1 ROJKÓ ANNAMÁRIA *Volt egyszer egy színház...*

Múltidéző

2 *Kőből és fából: Újpest Színházai 1923–1934*
Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE

Tanulmány

4 SZÖLLŐSY MARIANNE *Az Ady Endre Művelődési
Központ története, 3. rész*

8 IVÁNYI JÁNOS *A 145 éves Fővárosi Vízművek újpesti
létesítményei, 2. rész: 1904–2009*

Közlemények

11 HÉTVÁRI ANDREA *Újpest sajtótörténete, 2. rész:
Az Újpesti Közlöny*

13 LŐRINCZ RÓBERT *Az Újpest-kertvárosi plébánia
altemplomának neves halottai*

15 KRIZSÁN SÁNDOR *Nyolcvanéves várócsarnok
a Szülőotthon mellett*

18 DR. GERBER ALAJOS *Újpesti emlékeim 1956-ból*

20 VARGA KÁROLY *Meg nem valósult tervek Istvánfelken*

22 KADLECOVITS GÉZA *Egy ismeretlen chanukai vers Újpestről*

23 KÖRÖSI MARIANNE *Chanukai vers 1938*

24 DR. KRISKA GYÖRGY *Árvízvédelem az újpesti
Duna-part túloldalán*

Híres újpestiek

26 HIRMANN LÁSZLÓ *Negyedi Szabó Béla*

Interjú

29 SZÖLLŐSY MARIANNE *Édesapja szakmaszeretetének,
hobbijának egyaránt követője*

32 **Helytörténeti hírek**

SZÖLLŐSY MARIANNE

Az Ady Endre Művelődési Központ története, 3. rész

Mozgástanfolyamok az Árpád úton

1980-ban gyermekbalett, művészi torna, talajtorna, jazztánc és aprók tánca foglalkozásokon vehettek részt a gyerekek. A tanfolyamokat összesen 200-220 gyerek látogatta. Dr. Király Lászlóné Tóth Edit 1962-től vezetett óvodások és kisiskolások részére balett tanfolyamot. 1980-ban kapott helyet az intézményben Salavári Anna aprók tánca tanfolyama, mely a néptánc iránt érdeklődő gyerekek számára jelentett lehetőséget. Látogatottsága talán az Úttörőházban a '80-as évek elején folyó hasonló tanfolyam miatt, meglehetősen kicsi volt. A későbbiekben a Bem Néptáncegyüttes Újpestre települése szélesítette ki a néptáncoktatást. Tanfolyamaikon felnőtt és gyermek csoportokban az ifjúsági házban és művelődési központunkban is látogathatják az érdeklődők.

Balázs Jánosné Mednyánszky Henrietta Rákospalotáról hozta ide klasszikus és jazztánc tanfolyamát. A vele jött gyerekekhez újpestiek csatlakoztak. Többosztályos, kezdő, haladó foglalkozásaik a szezon végén bemutatóval adtak számot tudásukról. Napjainkban Péter Márta táncművész foglalkozásait látogatják a művészi balettet tanulni kívánók.

A jazzbalett csoport bemutatója, balettmester Péter Márta táncművész

Ikarosz Jazzbalett Együttes

1980-ban kezdte meg munkáját Borbély György balettmester is az Árpád úti házban, aki művészi produkciók létrehozását tűzte ki célul. A képzést három szinten indította. Az összesen 60 növendék kezdő, haladó és művészi szintű foglalkozásokat látogatott. Az együttesben klasszikus balett, jazztánc, karaktertánc, moderntánc és színészmesterség képzés is folyt. Az Ikarosz Jazzbalett Együttes első produkciója E. T. A. Hoffmann Coppélia történetének feldolgozása volt. Jelentősebb bemutatóik ezen kívül: Felhívás táncra, Seherzádé, Rómeó és Júlia, Hattyúk tava, Daphnis és Cloé, Fiatalság-bolondság, Bye-bye Birdie voltak. Alkalmanként hivatásos művészek közreműködésével tartottak előadásokat, melyek bevételéből a szükséges technikai feltételek, díszlet, jelmez költségeit egészítették ki. Az évek során a stúdióból közel 300 levezgázott hivatásos táncművész került ki. Az Ikarosz Együttes az ország egyik szakmailag legismertebb amatőr együttese volt, mely 1991-ig dolgozott intézményünkben.

Társastánc csoport

E csoport 1981-ben alakult Földházi Péter „A” osztályos versenytáncos vezetésével, aki az évek során szakképzett oktató lett. A táncklubhoz kapcsolódóan két tanfolyam képezte a jövő standard és modern táncos versenyzőit. Korábban nem volt a kerületben intézményhez kötődő táncos-képzés. Szerencsés kezdeményezésnek bizonyult, mert a jelentkezők száma ugrásszerűen évről évre nőtt. A technikai képzés mellett illemtannal, tánc- és viselkedéstörténettel is megismerkedhettek a résztvevők. A helyigényes tanfolyam kezdetben a Munkástovábbképző Központ termeiben, majd az Úttörőházban, később a Könyves Kálmán Gimnázium dísztermében tartotta heti két estén foglalkozásait. Formációs csoportjuk 1984-ben már Országos

Bemutatón is részt vehetett. 1986-ra a hazai versenytánc mozgalom nívó-díjas csoportjává fejlődtek. A standard és latin táncok minden kategóriájában (E-D-C-B-A) indultak versenyzők klubközi budapesti és országos versenyeken, legtöbbször jó helyezést elérve. A hazai versenyeken kívül jártak Németországban, Csehországban, Szlovákiában, Lengyelországban. 1993-ban már a Tavasz utcában rendezhettek sikeres nemzetközi táncversenyt – munkájuk során szerzett tapasztalataikra alapozva. A tanfolyami csoport és táncklub 1999-ig működött intézményünkben.

Mozgássérültek klubja

A klubot Mátrai Sándor újpesti mozgássérült a Mozgássérültek Budapesti Egyesülete támogatásával hozta létre. A közös sors, az azonos problémák és gondok kapcsolják össze a tagságot. Havi egy alkalommal találkoznak, általában 40-60 fő részvételével. Programjaik között irodalmi- és dalestek, egészségügyi-, szociális- és (esetenként) helytörténeti előadások is szerepelnek. Évi egy-két alkalommal buszos kirándulást is szerveznek. Anyagi lehetőségeik korlátozottak, ezért a művelődési központ egyéb programjait (színházi előadások, koncertek) kedvezményesen vagy térítésmentesen látogathatják. A klub vezetősége figyelemmel kíséri a lakáshoz kötöttek sorsát is, alkalmanként családlátogatással, a mindennapi életvezetéssel kapcsolatos ügyeik szervezésében, intézésében is részt vesznek. 2011-ig Major Ferencné választotta meg a tagság az újpesti szervezet élére. A fogyatékossgal élő emberekért tett áldozatos munkájáért a városvezetés Újpestért díjjal tüntette ki. Jelenlegi vezetőjük Zana Anita.

Művelődési Központ a Tavasz utcában (1986-tól)

A fent említett sokasodó tevékenységi forma, és a látogatói igények kielégítése egyre nehezebbé vált a meglévő kis alapterületű, korlátozott helyiségszámmal rendelkező épületekben. 1983-ban született a tanácsi elhatározás új, nagy alapterületű művelődési intézmény építésére. Újpest legnagyobb, s akkor legkorszerűbb művelődési központját 1986. május 1-jén nyitották meg egész napos majálissal. (Az Árpád úti épület bezárt, hogy néhány

évvel később átépítve, felújítva nyíljon meg a közönség előtt.) Igazgatója Horváth Emil közművelődési szakember lett, aki pályázat útján 1985-ben került az intézmény élére. A pénzügyek éber őre, Verebélyi Gyuláné 1980-tól volt igazgatóhelyettes. Az új intézmény profiljának kialakítása elévülhetetlen érdemük. Munkásságuk elismeréseként mindketten Köztársasági Érdemkereszt kitüntetésben és Újpestért díjban részesültek.

Az épületet Ferencz István, a miskolci Északterv építésztervezője álmolta meg, a volt Szabadság (ill. a háború előtt Uránia) mozi központi épületét és kertmozi részét is tartalmazó épülettömb helyén. A folyami kompra emlékeztető építmény (talán a Duna közelsége vagy a Megyeri rév miatt esett e formára a tervező választása – jelenleg csak sejthetjük) nívódíjat kapott, sajnos végül teljes egészében pénzhiány miatt nem valósulhatott meg, így a ma köztérként szolgáló terület befedésére már nem kerülhetett sor. Teljes alapterülete 3689 m²; a nyitott, három részre tagolt épület két külső szárnyának földszintjén üzletek, emeletén előadótermek, klubszobák, a központi épület földszintjén a több funkciós színházterem valósult meg.

Az új intézmény tevékenységét meghatározó vezérelvek: sokszínűség, újszerűség, ingerérzékenység lettek. Sokszínűsége az évtizedek során megvalósult tevékenységi formák megőrzésében, a tradicionális formák megtartásában és új funkciók keresésében jelentkezett. Újszerűsége a hagyományos formák új szellemben való megőrzésében, ingerérzékenysége a társadalmi elvárásokra való gyors reagálásban mutatkozott meg. Társadalmi kapcsolatainkat erősítette az 1988-ban,

Az Ády Endre Művelődési Központ bejárata a Munkásotthon utca felől

Merczel András vezetésével megalakult, s 1991-ig működő Újpesti Községi Televízió is. A médium emeleti irodahelyiségeiben kapott helyet, s így egymást segítő, közvetlen, szoros együttműködés alakulhatott ki a két intézmény között.

Az intézményhez tartozó telephelyek és tevékenységcsoportok is átalakultak. 1986-ban felújítás miatt bezárt az Árpád úti ház, a Derkovits Klub épületét idősek otthona céljára vette át a fővárosi tanács. Három évvel később a munkástovábbképző központ is elköltözött a kerületből. A csökkenések mellett néhány új, jelentős feladattal is szaporodott tevékenységi körük.

Újpest Galéria

A Tavasz utcai épület megnyitásakor kiállítótermet is avattak, a korábbi Mini Galéria helyett kellemesebb térben, az épület egyik földszinti termében kínálkozott lehetőség a kiállítások szervezésére. Az Árpád úti épület átadása után, 1993-tól méltó helyre költözhetett az Újpest Galéria. Jelenleg is két kiállítóterem tudja fogadni a képzőművészeti kiállításokat. Az új galéria egyben új koncepciót is jelentett: Szunyoghy András, majd Gelléri István vezetésével rangos magyar és külföldi kortárs alkotók bemutatkozása mellett, évi rendszerességgel biztosít helyet napjainkig az újpesti művészek számára. Az Újpest Galéria ma a kerület képzőművészeti életének egyik fontos fóruma. A kortárs magyar és külföldi alkotók egyéni és csoportos tárlataiban a legkülönbözőbb iskolák, irányzatok, alkotóműhelyek és műfajok reprezentánsai jelennek meg. Leggyakrabban festészettel találkozhat a látogató,

Kiállítás megnyitó közönsége az Újpest Galériában

de szívesen fogadnak grafikust, szobrászt, textil- vagy üvegművészt, de szerepelt már náluk az évek során linómetszet, riportfotó, hologram, gobelin, kerámia és fafaragás is. Külföldiek közül többek között Kolumbiából, Mexikóból, Németországból fogadtak alkotókat, ukrainai és szlovákiai magyar művészek munkái mellett. Alkalmanként a helytörténeti gyűjtemény időszakos dokumentum kiállításának is helyet ad (Károlyi István bicentenárium, holokauszt, 1956-os forradalom évfordulója).

Újpest Színház

Az intézmény életében fordulópontot jelentett 1991, az Újpest Színház megalakulása. Településünkön az önálló színház működésének jelentős múltja van. Lányi Emil még 1905-ben az István út – Árpád út sarkán lévő telkét ajánlotta fel színház és mozi céljára. (Körülbelül a mai élelmiszeráruház melletti parkoló helyén.) 1908. április 18-án itt nyílt meg az Éden Színház.

Ez az intézmény 1911. október 1-jétől Újpesti Népszínház néven működött tovább Papír Sándor igazgatása alatt. (Ebben az időben híres színészek léptek fel színpadán: Jászai Mari, Márkus Emília, Varsányi Irén, Latabár Árpád, Blaha Lujza). Az intézmény 1911–13 között Harsányi Zsolt szerkesztésében újságot is megjelentetett Újpesti Színpad néven. A Népszínház rövid virágkora Papír Sándor korai, hirtelen halálával véget is ért 1913-ban. Az 1920-as évek elején az épületet tatarozták, majd Blaha Lujza Színház néven nyitották meg újra. Hullámozó látogatottsága nem sok sikert hozott, 1936-ban tűzveszélyesség miatt az önkormányzat bezáratta az épületet.

1940-ben Károlyi László gróf a mai SZTK épület helyén lévő telkét ajánlotta fel dr. Semsey Aladár polgármester színházépítő tervei támogatására. Az épületet még abban az évben meg is nyitották a közönség előtt. Azonban a háborús viszonyok miatt már 1944-ben renoválni kellett a színházat, majd még az év szeptember 23-án bombatalálat érte az épületet, s ezzel a színjátszás lehetősége megszűnt.

Polgáraink emlékezetében azonban továbbélt Thália helyi emléke. Az első szabad választások után újból felmerült a helyi szín-

ház terve. Újpest Önkormányzata és az Ady Művelődési Központ vállalta fel megvalósítását. 1991. október 19-én Fényes-Szántó-Szécsén: Vendégek Amerikából c. zenés játékaival avattuk a színházat a művelődési központ nagyertermében. A 346 fő férőhelyes többfunkciós színházterem lehetőséget kínált Újpest lakói színházi igényeinek megfelelő előadások szervezésére. Ugyan nem rendelkezik önálló társulattal, de befogadó színházi jellege mellett az eltelt 20 esztendőben önkormányzati támogatással színházi alkotómunkára is nyílt lehetőség, minden esztendőben 1-2 új, saját produkció itt született meg. Az első évtized művészeti vezetői között Detre Annamária, Székelyi József és Pécsi Ildikó nevét kell megemlítenünk. Természetesen a repertoár bővítése érdekében több kisebb színházzal cserekapcsolatokat építettek ki. Saját előadásait tájolták, cserébe adottságaikra adaptálható külső előadásokkal bővítették a választékot. A nagy színpad mellett a korábban mozinak épült emeleti termet kamaraszínpaddá alakítva teremtettek helyet kisebb költségvetésű darabok megvalósítása. 1992-ben Lyle Kessler: Ne hagyj el! c. művét avatták a 130 fős nézőterű kisszínpadot. Ez a színpad indította útjára egyik jelentős mai színházi szerzőnk, Pozsgai Zsoltot is Törődj a kerttel! című színdarabjával. 1991–2011 között az Újpest Színház 32 saját produkcióval mutatkozott be a kerület színházkedvelő közönségének.

A lehetőségek 1994-től bővültek tovább: az Árpád úti épület felújítása befejeződött (Újpesti Polgár Centrum néven éledt újjá), színházterme újabb kamara, illetve pódium előadásoknak adhatott otthont. Így az 1986–91 közötti időszakra jellemző pódiumestek ismét otthonra leltek. Az irodalmi anyag, a vers, a színvonalas művészi élmény, neves színészek szerkesztett műsoraiban nyújtottak szórakozást a közönség számára. Vendégművész volt a teljesség igénye nélkül: Szabó Gyula, Mensáros László, Váradi Hédi, Tolnay Klári, Bács Ferenc, Huszti Péter, Almási Éva, Kulka János, Lukács Sándor, Sztankay István és Schütz Ila, Antal Imre, Oláh Ferenc, Paudits Béla, Dévai Nagy Kamilla.

A zenei kínálatra inkább a könnyebb műfaj iránti igények kielégítése volt jellemző, bár több sikeres komolyzenei koncertet ren-

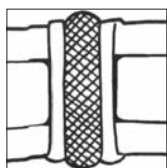
deztek a BM szimfonikus zenekar, a MÁV szimfonikusok vagy a Postás zenekar részvételével. Gondoltak a jazz kedvelőkre is, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Jazz Tanszaka az intézményben talált átmeneti otthont 2007-ig, a muzikusok közelsége több esetben megkönnyítette a zenei programok szervezését. A látogatottság ugyan nem érte el a könnyűműfajú teltházak koncertekét, de a műfaj kedvelői szívesen jártak a tanszakkal közösen szervezett jazzklubba.

Összegzőképpen elmondható, hogy a művelődési központ és elődintézményei száz évet meghaladó munkájuk során a lehető leg szélesebb körben szolgálták környezetük lakosságát. A fentebb említett tevékenységcsoportok mellett még sok egyéb területen is lehetőséget teremtve a szórakozásra, művelődésre vagy éppen kötetlen együttlétre. Új, korszerű kezdeményezések, a partner kapcsolatok szélesítése, együttműködések egyéb intézményekkel, vállalkozásokkal és civil szervezetekkel, pályázati lehetőségek kihasználása a hazai és uniós források elnyeréséért jelenthet fejlődést az intézmény számára. □

Próba az Újpest Színházban: Harsányi Gábor, Szilágyi Tibor és a rendező: Dózsa László

A 145 éves Fővárosi Vízművek újpesti létesítményei, 2. rész: 1904–2009

A Káposztásmegyeri Vízmű 1904-es teljes üzembe helyezésével – a kortársak véleménye szerint – Európa akkor egyik legkorszerűbb – és talán legsebbebb – vízműve kezdte meg működését. Az 1904. április 21-én rendszerbe állított főtelep napi teljesítőképessége 180.000 m³ volt. Meg kell azonban emlékezni arról, hogy az 1904-es végleges üzembe helyezést megelőző építkezés III. üteme, amely 1895-ben indult és építési munkái 1897 májusában fejeződtek be, igen nehéz körülmények között tudott megvalósulni. A Grünwald testvérek fővállalkozásában folyó építkezést dokumentáló ötkötetes építési napló szinte minden nap jegyezte a Duna vízállását, és a munka végeztével egy fotóalbumban is rögzítették a történeteket. A közel másfél év alatt egyetlen egyszer sem mérték a Duna „0” vízmércéje alatti vízszintet, sőt ezen időszak alatt három alkalommal 1896 januárjában, márciusában és augusztusában is, esetenként két héten keresztül is +5,0 m feletti vízszintet mérték, ami kisebb árvízszintnek felel meg. (Csak összehasonlításképpen, a 2013. évi nyári árvíz szintje a

Duna „0” szintje felett ~8,76 m volt, ami azt jelentette, hogy Újpesten az Árpád útnál a Váci út biztonságát homokzsák-töltés védte.)

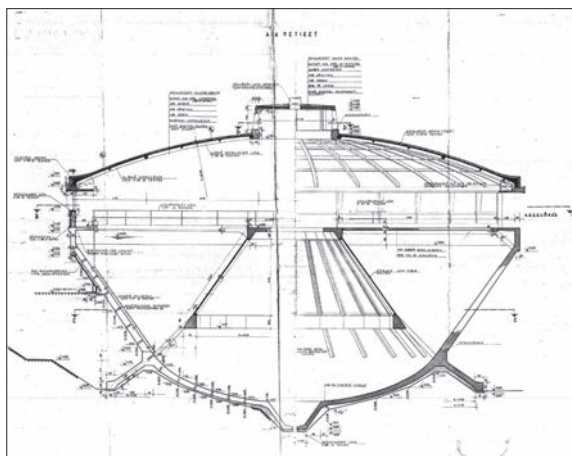
1917-ben – a háború következtében – a vízigények rohamosan növekedtek, előfordult, hogy a napi csúcs elérte a 290.000 m³-t. Ezt csak a kutak túlzott igénybevételével lehetett elérni, még vízvételési korlátozás mellett is.

Kajlinger Mihály hosszas érvelés után elérte ugyan, hogy 1921-ben általánosan kötelezővé tették a vízmérők használatát (addig a vízért a fogyasztók általánosan fizettek – megjegyezzük, hogy Újpest „ISTER” vízműve a tényleges fogyasztást fizettette meg), de ez 1925-ben csak néhány kiegészítő megoldás (25.000 m³ termelő-kapacitás növelés) megvalósulását tette lehetővé.

Átfogó bővítési munkák keretében – 1930-ban jóváhagyott 18 millió pengős költségkeret biztosításával – került sor a napi 8000 m³-es vízkitermelés növelésére a Káposztásmegyeri főtelepen, amihez 1937-ben a Palotai-szigeten 25 csókutat építettek.

Tekintettel azonban arra, hogy a palotai Duna-ág folyamatosan eliszaposodott (ma már a Palotai-sziget szárazföld, ezen működik az Északi Szennyvíztisztítómű), 1925-től komoly panaszok merültek fel a víz minőségével kapcsolatban. A megnövekedett vas és mangán mennyiségének csökkentése érdekében a rendszerbe Ganz-Dabeg rendszerű szűrőberendezést építettek, 10 zárt kvarc (homok) szűrővel, 6 aktív szén-szűrővel és 3 savtalanító kamrával. Az 1933-ban üzembe helyezett tisztítómű napi teljesítménye 20.000 m³ volt.

Tanulmányunk I. részében beszámoltunk arról, hogy a Szentendrei-sziget kútjait a Duna meder alatt, tojásszelvényű bújtatókon vezették át (a rendszer a közlekedőedények elvén működött), ami viszont annak ellenőrzését nem tette lehetővé. Ezért 1934 és 1936 között két új járható vasbeton alagutat építettek a Duna alatt 2,80 m átmérővel, belse-

A deritomedencek általános metszete az alsó monolit vasbeton ülepítő tartállyal és az előregyártott dongabéj tetővel

jükben 2-2 db 700 mm átmérőjű csővel, továbbá megépült egy új nagy kapacitású gravitációs vezeték is vasbetonból 5,8 km hosszban, 1,80–2,0 m belső átmérővel.

A Vízművek kapacitása azonban a fejlesztések ellenére sem érte el az 1917. évben mért csúcst, ezért további fejlesztési tervet dolgoztak ki (amelyben a Káposztásmegyeri Főtelep néhány újabb Szentendrei-szigeti kúttal bővült volna), de a háború ennek megvalósítását meghiúsította.

Nagy-Budapest 1950. január 1-jével történt létrehozása során 7 megyei várost és 16 nagyközséget csatoltak a fővároshoz, ezzel lakosának száma 1.095.000 főről 1.658.000 főre növekedett. Bár ezen települések nagy részén már működött saját vízmű, azokat a főváros rendszerébe kellett integrálni, illetve az ellátatlan területeket is jó minőségű vízzel ellátni. Ennek során az újpesti „ISTER” vízművet, melynek a Palotai-szigeten lévő kútjait – egyetlen csápos kút kivételével – a rossz minőség miatt fel kellett adni. Ennek következtében az újpesti 1500 m³-es víztornyot és a város kiterjedt csőhálózatát a Váci úti főnyomócsövekről kellett táplálni.

A vízhiányok eredményesebb felszámolása érdekében a természetes szűrűsű kútrendszerek telepítésén kívül – mivel azok építésének ütemét fokozni nem tudták – 1957-ben döntés született egy, a kútépítésekkel egy időben kivitelezhető, kísérleti, a későbbiekben Kisfelszíni Vízműnek elnevezett felszíni vízmű megépítéséről. Ennek fő elemei voltak:

- a Palotai-sziget előtt a partvonaltól 90 m-re 2db 600 mm átmérőjű, szívócsővel egybeszerelt vízkivételi fej beúsztatása utáni lesüllyesztésével kialakított vízkivételi mű, amelynek megszívására a parton aknagépházat létesítettek;

- innen a főtelepre átvezető 1db 300 és 1 db 500 mm-es nyomócső;

- dobszűrők, előülepítő medencék, a derítómedencékre átemelő szivattyúk, az ipari vízellátást szolgáló szivattyúk;

- a régi szűrőház átalakítása után, abban elhelyezett derítómedence és előklórozó;

- gyorszűrők, gyűjtőmedencék, laboratóriumok;

- az ezekhez kapcsolódó függőleges átfolyású derítők.

Az így kialakított, előülepített vizet szolgáltató ún. Északpesti Ipari Vízmű szolgáltatta ki a Rákospalotai Növényolajipari Vállalatot és „töltötte fel” ipari vízzel az újpesti víztornyot. Az üzembe helyezés 1960-ban történt.

A vízhiányok felszámolására, az ehhez szükséges pénzügyi keretek megállapítására egy 20 éves távlati tervet készítettek a Fővárosi Mélyépítési Tervező Vállalattal. A tervet készítő szakértői bizottság úgy döntött, hogy – a Kisfelszíni Vízmű példájára – a természetes szűrűsű kútrendszerek mellett, velük egy időben, egy nagy kapacitású, 200.000 m³ napi teljesítményű felszíni vízművet kell létesíteni. A bizottság úgy vélte, hogy a lényegesen nagyobb mennyiségű kútvízzel kevert felszíni víz észrevehető minőségromlást nem fog okozni, és azt csak kedvezőtlen időjárási és vízállási viszonyok mellett, csúcsvízműként fogják üzemeltetni.

Az előbbiek szerinti új Nagyfelszíni Vízmű terveit a Mélyépítési Tervező Vállalat készítette el és két ütemben javasolta megvalósítani. Az I. ütem (északi szakasz) kivitelezése 1960–62 között történt, a jellegzetes (légifelvételeken látható) háromlevelű lóherét „ábrázoló” 3 db derítővel, majd 1964–67 között a II. ütem (déli szakasz) készült el, immár 4 derítővel (négylevelű lóherét szimbolizálva).

Az épületegyüttes korának minden szerkezeti újdonságát felvonultatta. A szűrőházakat ~9,0 m fesztávolságú dongahéjak sorozata, a déli szűrőházat szinuszhullám alakú héjszerkezet fedi. A derítőtartályok felett bordás héjszerkezetet építettek be, ahol lehetett,

Az elöntött építési terület

egyedi előregyártott szerkezeteket használtak. A derítőmedence – funkciójából adódóan – monolit vasbeton szerkezet. A szűrőházak lefedésének zsaluzata gyalult felülettel készült. A derítőmedencék fedése előregyártva, gömb-süveg cikkelyekből készült, esésvonal irányú főbordákkal, gyűrűirányú merevítő bordákkal és 4–6 cm héjvastagsággal. A körcikk elemeket egy felső opeiont tartó monolit vasbeton gyűrű, ill. alsó monolit peremgyűrű fogja össze. A II. ütemet 1968-ban adták át.

Az épületegyüttes rekonstrukciója 1985-ben kezdődött és 1992-ig tartott, azonban ekkorra a fővárosi vízfogyasztás olyan mértékben lecsökkent, hogy a próbaüzem megtörténte után nem volt szükség a felújított Nagyfelszíni Vízmű üzemeltetésére. A telephely 1993. november 1. óta áll, műtárgyait, berendezéseit a Fővárosi Vízművek Zrt. 2000-ben leselejtezte.

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. tv. 32. §-a alapján 11/2006 (V.9) NKÖM sz. rendelettel az ingatlant egyedi műemlékké nyilvánították. A műemlék I. kategóriájú. A védetté nyilvánítás célja a Fővárosi Vízművek 1959–1967. között épült

A Nagyfelszíni Vízmű légifotó részlete a déli négy, az északi három derítővel, a szűrőgépbázakkal és a kiszolgáló egyéb épületekkel

vízisztító művének építészeti és ipartörténeti értékének megőrzése.

2009-ben a Nagyfelszíni Vízmű területének hasznosítására ötletpályázatot írt ki a Fővárosi Vízművek Zrt. Az ötletpályázat célja a beérkező tervezői javaslatok alapján a tervezési terület fejlesztési programjának meghatározása, az egész terület műemléki besorolásának szűkítése az arra érdemes épületekre és műtárgyakra, továbbá ennek alapján elvi építési engedélyezési program, a Fővárosi Szabályozási Keretterv módosítására vonatkozó ajánlások megfogalmazása volt.

A pályázatra 35 pályamű érkezett be, a zsűri kiosztotta az I–III. díjakat, megvételben részesített 10 pályaművet. A pályázók a Duna közelségét is kihasználva többféle hasznosítási ötlettel álltak elő, a vízgazdálkodással kapcsolatos tudományos kutatóközponttól az ökoparkon át a vidámparkig, de volt olyan ötlet is, amely szerint a derítők (7 db) egy nagy befogadóképességű urnatemetőt is lehetne létrehozni. A bíráló bizottság a pályázatot eredményesnek ítélte, és alkalmasnak tartotta további feldolgozásra az abban foglaltakat. A nyertes pályázatok mindegyike a derítőmedencéket és a szűrőházakat megtartandónak, többségük az irodaházat is hasznosításra alkalmasnak ítélte.

A Káposztásmegyeri Főtelep századfordulós épületei ma is üzemelnek, úgy tűnik, hogy az akkori természetes szűrésen alapuló mérnöki elképzelés időtállóbb volt az 1960-as évek fejlesztési koncepciójánál. Nyilvánvalóan ez utóbbiak is a kor technikai színvonalát reprezentálták mind építészeti, mind technológiai szinten, de a fejlődésnek azt az irányát, ami végül bekövetkezett, akkor nem lehetett előre látni. A századfordulós épületekkel és az 1960-as évek műtárgyaival Újpesten mindenestre megtalálható a 145 éves Fővárosi Vízművek, illetve a 120 éves Káposztásmegyeri Főtelep által a főváros vízellátásának 120 évre terjedő történelmi lenyomata is. □

*A cikk szerzője ezúton mond köszönetet a Fővárosi Vízművek Zrt.-nek a rendelkezésre bocsátott anyagért és Újpest főépítésének az eredményes pályázati dokumentációk, valamint a légifotók felhasználási lehetőségéért.

HÉTVÁRI ANDREA

Újpest sajtótörténete, 2. rész: Az Újpesti Közlöny

Az Újpesti Közlöny negyven évig szolgálta az olvasóközön-
séget, s időrendben a máso-
dik legjelentősebb, magyar
nyelvű sajtóterméke volt

Újpestnek. Első lapszáma 1882. október 1-jén látott napvilágot. Az alcíme szerint szépirodalmi, társadalmi, közgazdasági, közművelődési helyi és vidéki érdekű hetilap első főszerkesztője Szakolczay Baternay Géza volt, a szerkesztőség és kiadó hivatal Újpesten a „Sándor-utca” 1. szám alatt működött. Minden egyes lapszám lapalji jegyzetként hirdette, hogy a kiadótulajdonos egy bizonyos „Corvina könyvnyomda és kiadó-üzlet”, amely valószínűleg hosszú távra stabil anyagi bázist és megfelelő feltételeket teremtett a hetilap működéséhez.

Az újság alapítói már a századforduló előtt is pontosan tudták, mekkora jelentőséggel bír a nyomtatott és olvasható, magunkkal vihető és összehajtható papíralapú információ. Rövid terjedelmű lapjukat olyan módon tagolták, hogy abból bárki számára könnyen hozzáférhetővé váljon minden fontos adat és közérdekű tudnivaló Újpest életéről. Nem volt mindegy például, mennyibe is kerül a borjúhús kilója, amelyet már több mint száz évvel ezelőtt is igencsak borsos áron mértek, és lehet, hogy jobban járt a századelő házi-

asszonya, ha inkább jóféle marhából főzött a vasárnapi asztalra levest, amely majdnem egy árban volt a finomított cukorral, ezért a házi sütemény sem számított akkoriban olcsó finomságnak.

Rögtön az első lapszám táblázatba rendezve közli az újpesti község helypénzrendszeri árjegyzékét heti és országos vásárok alkalmával, amelyből pontosan kiderül, mennyit fizet az árus, ha poggyásza „taliga élelmiszerekkel”, mennyit ha „három lovu kocsi” szállítja, s mennyi a költsége abban az esetben, ha gyalogos emberként érkezik „élelmiczikket” árulni a vásárba. Ugyanilyen precíz, pontos adatokat és elszámolást olvashattak a helyiek Újpest községének „rovatos havi kimutatásában az 1882. augusztus hóban eredményezett adóbehajtásról” és egyéb számokban is kifejezhető pénz- és közügyekről. Százharminc évvel ezelőtt ez volt az a sajtótermék, amely egymagában egyesítette azokat a helyi hírértékű csatornákat, melyeket most egyetlen gombnyomással működtetünk otthonainkban nap mint nap. A hetilap elmaradhatatlan összetevői voltak az irodalom – tárcá és versek formájában – a rendőrségi hírek, valamint a sport és az igen közkedvelt hirdetések is.

A lap hasábjain a régi jól ismert „pemetefü czukorkával” is találkozhatunk, mely lehetett volna akár a torok kéményseprőjének

őse, hisz már akkor is a legjobb hatású házi-szernek bizonyult rekedtség ellen. Mindössze 1 forint 50 krajcárért Réthy Béla gyógyszerésztől lehetett beszerezni. Néhány sorral lejjebb bizonyos Szedniczky „ajánlja a Deák és István-utca sarkán lévő fényképezde műtermét a legjutányosabb árakon: a jó kivitel kezessége mellett”, majd megállapítja, hogy a gyermekek fényképezés alkalmával „nyughatatlanok”, ennek ellenére „felvételeket borus időben is jó sikerrel teljesít. Télen át a műterem fűtve van.” Ma már szinte elképzelhetetlen, hogy felhős idő akadályozza egy jó hangulatú családi vagy baráti csoportkép elkészítését, s még az is lehet, hogy elegendő hozzá valamelyik kiváló japán cég digitális csodamasinája, amellyel néhány másodperc múlva már élvezhető is a látvány.

Érdekes, hogy a „virágos Újpest” gondolata már a századforduló olvasószervezőjében is megfogalmazódott, s ha nem is muskátlitövek osztásával, de jótanácsokkal mindenképp segíteni próbálta a kertgondozó lakosokat. „Mi sem tükrözi vissza szebb vonásokban az embernek a szép iránt való érzékét, mint az, hogy szereti lakását kerttel övezni:

ezzel mintegy darab természetet varázsolva közvetlen rendelkezésére, hol – övéi körében elcsevegve, a természet szépségén elandalodva – nyugodtan adhatja át magát a munka utáni édes nyugalomnak. De fájdalom, e tekintetben a vidéki kertek még sok kívánni valót hagynak hátra, [...] gyümölcskert helyett legtöbb esetben egy zagyvalékot találunk különböző növényekből. [...] Az öröm, élvezet és haszon forrása – a kert – ilyenkor nem ritkán csak teher, mely a legtöbb esetben az »aszszony« vállát nyomja. A család férfitagjainak kisebb gondjuk is nagyobb a kertnél.” – írja a korabeli szemelvény, amelyből világosan látszik, hogy már a régmúlt családfője is igencsak elfoglalt volt a hétköznapiakban.

Az újpesti szellemi élet pezsgését mi sem mutatja jobban, mint a Koncenztrált lapszerkesztők c. kedves hangvételű írás, mely hírül adja, hogy „Újpest három szerkesztője egy utcában lakik, sőt kettő egy házban is van. Lapunk szerkesztője Deák-utca 5. sz. a., Brankovics György és Endre János kollégánk és barátunk pedig Deák-utca 8. sz. a. róják össze hetenkint a sok betűt. A Deák-utczát, mint halljuk, legközelebb »Szerkesztő-utczának« kereszteli el az előljáróság.” Hogy lett-e végül Újpestnek Szerkesztő utcája nem tudjuk, de a cikkíró megállapítja, „miként a példabeszéd is azt mondja: Jó emberek egy dióhéjban is megférnek.”

A hatodik évfolyamába lépő lap – mely 1898-ban már „társadalmi, egyesületi és szépirodalmi hetilapként” aposztrofálja magát – felelős szerkesztője és kiadótulajdonosa Mártonffy Imre, két évtized múlva 1919-ben pedig Martosi Mórocz János. A szerkesztőség a Csokonai utcába költözik, az írásképből pedig eltűnik a korábban szabályos „cz”, de megmarad a küldetéstudat, amikor a magyar nyelv és kultúra ápolása kerül szóba. „Terjeszteni a magyar nyelvet és szellemet, ez volna a legelső feladat [...] Az ügy sürgős. Fel tehát! Erős akarat minden akadályt legyőz. Le fogjuk győzni mi is s akkor el fogjuk mondhatni, hasonlóan a nagy államférfiukhoz.

Újpest nem volt, hanem lesz!..

Mit lehet még ehhez hozzátenni ennyi hit, elköteleződés és lelkesültség láttán...

Az Újpesti Közlöny hirdetési oldala

(Folytatjuk...)

LŐRINCZ RÓBERT

Az Újpest-kertvárosi plébánia altemplomának neves halottai

Az 1942-46 között épült Szent István-templom sírboltja számos egykori neves újpesti vég-ső nyughelye. A következőkben az ő emléküket idézzük meg.

A kriptába vezető lépcső aljánál találjuk a templom első plébánosának, Brunáry Ferenc (1904-1987) kanonoknak sírját. Brunáry atya Váchartyánból érkezett Újpestre, és – szinte példátlan módon – negyven évig, 1947-től haláláig állt a kertvárosi hívek szolgálatában.

A nagykátaí születésű Molnár János (1938-1995) már tíz éve látta el a plébánia kápláni feladatait, amikor 1987 augusztusában az elhunyt Brunáry atya utódja lett. Működése alatt fellendült a hitoktatás, s a népszerű, teológiai doktorátussal is rendelkező kanonok-plébános több zárandokutat is szervezett. 1995-ös váratlan halála után hatalmas tömeg kíséretében helyezték örök nyugalomra az altemplomban.

Csik József dr. (1891-1964) monostorsápi címzetes apát, kerületi esperes, 1925-től 1964-ig az újpesti főplébánia plébánosaként szolgált. Nemzetgyűlési képviselőként, majd 1932-től az Országgyűlés felsőházának tagjaként a politikai életben is részt vett. 1934-ben megalapította az újpesti Szent József plébániát, s ő indított pénzgyűjtést későbbi nyughelye, a kertvárosi templom építéséhez is.

Szintén itt nyugszik Illek Vince (1837-1905) apátplébános, a Ferenc József-rend lovagja, az Arany Érdemkereszt tulajdonosa, aki 1870-től káplánként működött településünkön. 1875-ben Újpest első lelkészének választották. Nevét ma utca és emléktábla őrzi Újpesten.

Az újpesti születésű dr. Vass Gyula (1903-1973) 1945-től az alagi Szent Imre plébánia, majd 1956-tól haláláig a dunakeszi Szent Mihály-templom plébánosaként vált ismertté.

Gyéressy Béla Ágoston (1908-1986) pálos művészettörténész, tudományos kutató,

számos hittudományi könyv szerzője 1948-ban a pálos rend alaptójának, Boldog Özséb szentté avatásának posztulátoraként is működött. 1951-ben újpesti lakásáról az ÁVH elhurcolta, és csak 1956-ban szabadult a váci börtönből.

Torda Mihály (1887-1970) szalézi szerzetes spanyol és olasz szolgálat után először Rákospalotán, majd 1948-tól Újpesten misézett és gyónatott, előbb a Baross utcai „Kis Clarisseumban”, majd több templomban is.

Az egyházi személyek közül a kriptában nyugszik még Valter Lajos (1892-1969) címzetes esperes, az Újpesti Katolikus Legényegylet ügyvezető elnöke, Bardócz Ernő (1919-1986) kanonok, kerületi esperes, a Clarisseum, majd az Egek Királynéja templom plébánosa, valamint dr. Vanyek Béla (1893-1966) váci székesegyházi főesperes, apátkanonok, püspöki kamarás, a Váci Reménység Egyesület alapító-elnöke, kinek Vácon 1991-ben emléktábláját is felavatták.

Az újpesti városvezetés egykori tagjai közül is többek nyughelye az altemplom. Pohl Sándor (1897-1976) jogász, korábbi főszolgabíró 1938-39 között volt Újpest, majd 1939-46 között Kassa polgármestere. Számos szervezet tudhatta soraiban, az újpesti Katolikus

Körnek elnöke, több országos irodalmi társaságnak tagja volt.

Pohl Sándort dr. Hess Pál (1884–1952), korábbi alpolgármester követte Újpest élén. Az 1944-ig a főjegyzői címet is viselő Hess hivatali ideje alatt nyitotta meg kapuit az Újpesti Városi Színház, és épült fel a Tűzoltólaktanya. Hess Pál a Károly Csapatkereszt, a Sebesülési Érem és a Háborús Emlékérem tulajdonosa volt.

Keszthelyi Alajos (1905–1991) jogászt, Újpest egykori alpolgármesterét, 1990-ben az Ad Honorem Újpest 1840–1990 díjjal tüntették ki. Keszthelyi 1924-ben érettségizett a Könyves Kálmán Gimnáziumban, s 1930-tól 1949-es elbocsátásáig Újpest szolgálatában állt. A városháza népjóléti és igazgatási osztályán dolgozott, majd a polgármester első helyettese lett.

Szintén alpolgármesterként, majd 1950–54 között tanácselnök-helyettesként szolgált dr. Gálhidi Béla (1905–1974) jogász, aki 18 éves korától dolgozott a városházán. 1945-től az Újpesti Nemzeti Bizottság jegyzőjeként is működött.

Pintér Ferenc (1896–1973) Újpest főszámvevője 1941-ben került Újpestre. 1956-os nyugdíjba vonulásáig főtanácsosként irányította a Számvevőseget.

Az újpesti egészségügy ismert alakja volt Semsey Zoltán (1896–1966) főorvos. Újpest egykori legendás polgármesterének, Semsey Aladárnak fia az Árpád kórház szülő- és nőbetegosztályának vezetőjeként és az OTI újpesti rendelőintézet nőgyógyászati osztályának vezető orvosaként praktizált.

Holkó Károly (1895–1970) városi tisztviselő orvos előbb az újpesti gyermekkórházban, majd 1927-től a városi járványkórházban dolgozott.

Szintén az életvédelem volt a feladata, csak más területen Zubriczky Ireneusnak (1905–1977) és Hollai Józsefnek (1898–1973). Előbbi Rákospalota tűzoltóparancsnokaként, utóbbi Újpest város tűzoltóságának őrmestereként teljesített szolgálatot a múlt század első felében.

Az újpesti születésű orgonaművész, Gosztonyi János (1909–1972), aki a Zeneakadémián csaknem minden évben orgonakoncertet adott, egyházkarnagyként és zene-tanárként is ismert volt.

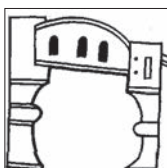
Egykori olimpikonunk, a hatszoros gerelyhajító-bajnok Kramer (Krasznai) Sándor (1932–2009) az ötvenes évek egyik kiváló dobó atlétájaként írta be nevét a magyar sporttörténetbe. Az Újpesti Dózsa sportolója az 1956-os melbourne-i olimpián képviselte a magyar színeket. Civilként aranydiplomás gépészmérnök, a Tungsram Rt. Gépgyárának főkonstruktőreként dolgozott.

Az első világháborús frontszolgálatiért Károly Csapatkeresztrel kitüntetett Szőke-Dénes Kálmán (1898–1980) úri és női szabómester 1933-ban nyitotta meg szalonját az Árpád úton. Az Újpesti Ipartestület szabó szakosztályának titkára, majd 1946-tól elnöke volt. Altemplomi sétánkat zárjuk az ő sírtábláján olvasható felirattal: „A halál olyan ragyogásba vezet, ahol a napfény árnyék csupán.” □

KRIZSÁN SÁNDOR

Nyolcvanéves várócsarnok a Szülőotthon mellett

Az újpesti Görgey Artúr utca mentén a 2007 áprilisában bezárt Szülőotthon közvetlen szomszédságában egy csöppnyi építmény hívja fel magára a figyelmet. Eddig elsősorban lehangoló külseje vonzotta a járókelők tekintetét, akik, ha vették a fáradságot, hogy be is nézzenek, belépni már biztosan nem akartak. Túlzás nélkül állíthatjuk, nem hivatalos szeméttároló, időnként hajléktalanok átmeneti otthona, sőt, mellékhelyisége tárult szemük elé. El sem hittük volna, hogy ez valaha egy szebb napokat látott, egyszerű, ám mai szemmel nézve díszes villamosváróhelyiség volt. E história összeállításának idején a „nagy testvér” megújulásával együtt – újjászületett Újpest nyolcvanéves, legidősebb meglévő várócsarnoka.

Az 1920-30-as években az akkor Horthy Miklós nevét viselő út fénykorát élte. Déli oldalán a 19. század utolsó harmadából származó, többségében földszintes házak álltak, míg északi fele ezidőtájt kezdett lakottá válni, itt a gróf Károlyi család földjeinek parcellázásával kertvárosi jellegű beépítés kezdődött meg. Maga az úttest is korszerűsödött, Újpest város 1926-ban végig kikövezte – nagy részben e kövezeten autózhatunk 2013-ban is. A gyalogjáró mellett a harmincas években dísznövényeket és padokat helyeztek el. A Horthy Miklós út 69-71. szám alatt új közintézmény látott napvilágot: az Újpesti Szülőház Egyesület és a város közös szerződése alapján megvalósuló Szülőotthon 1928 júliusában nyitotta meg kapuját. Épülete előtt, illetve az út teljes hosszában a Budapestvidéki Villamos Közúti Vasút (BVKV) két sín párja húzódott, melyen a cég anyavállalata, a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt. (BSzKRt) 55-ös villamosjárata közlekedett Berlini téri (Nyugati pályaudvari) végpontja és Rákospalota között.

Talán az új építkezéseknek köszönhető környékbeli lélekszám-emelkedés, valamint a

Szülőotthont látogató közönség forgalma kész-tethette a BVKV-t, hogy az életet adó intézmény szomszédságában egy méretét és funkcióját tekintve jóval szerényebb, kevésbé a születendő gyermekekre, inkább a villamosra való várakozást szolgáló építményt emeljen. Megvalósítását a BSZKRt és az üzemkezelésében álló vasutak 1931–1933 közötti időszakról felvett műszaki felülvizsgálati jegyzőkönyve tudatja: „A vasúttársaság a m. kir. kereskedelmi miniszter úrnak 1933. évi október hó 23-án 58 342. sz. a. kiadott engedélye alapján az újpesti Horthy Miklós úton az újpesti Szülő Otthonhoz tartozó területen várócsarnokot létesített. A várócsarnok építésére vonatkozó engedélyt Újpest megyei város polgármestere 1933. évi június hó 13-án 37 139. sz. a. adta meg.

A felmerült költségek a bemutatott számlák és elszámolások szerint 1 361,83 P-re rúgnak [...]

Megjegyzí a bizottság, hogy a szóban lévő várócsarnok elhelyezéséhez szükséges terület igénybevétele nézve a terület tulajdonos Újpest megyei várossal a megállapodás még megkötve nincsen.” És legalább 1941 végéig e szerződést nem is kötötték meg.

A még ötesztendő Szülőotthon telkének északnyugati szegletében 12,1 m²-nyi

Várócsarnokunk a hetvenes évek második felében

alapterületen a várócsarnok még 1933-ban – nyolcvan éve – megépült. Erről más korabeli hírre eddig nem leltünk. A helyi Független Újság 1935. február 16-i száma csupán arról cikkezett, hogy benne napokon keresztül vértócsa volt, s valaki még a csarnok falait is „bekente vérrel”. Hogy ez szándékos rongálás eredménye, vagy valakit bántalmaztak itt, nincs tudomásunk.

Főképp Újpest belterülete, illetve a főváros belsőbb részei felé utazó közönség találhatott benne menedéket szélben, esőben vagy havazás idején, ez látszik a kis építmény fekvéséből: az út déli oldalán emelték. Ekkor még baloldali közlekedés volt érvényben, a Rákospalota felől jövő villamosra az úttesten való átkelés nélkül lehetett felszállni. Az előtte vezető Horthy Miklós úton a Váci, Árpád és István út felől érkező 55-öst 1938. november 4-én váltották fel a szintén Nyugati pályaudvartól induló, Lehel és István utca mentén közlekedő, Rákospalotáig vezető A – 1939 júniusától 90-es, 1955-től 12-es – járat kocsijai. Az ötvenes, hatvanas években a vasútállomásig járó 62-es (majd 12A), és a hatvanas évek második felében a 16i (időszakos járat) is részt vett az időközben Dózsa Györgyre átkeresztelt út forgalmában. 1986 decembere óta Káposztásmegyer új lakótelepe felé itt halad keresztül a 14-es, melynek betétjárata 11-es jelzéssel 1990 végétől az immár Görgey Artúr nevét viselő utcán öt esztendőn át közlekedett.

Újkorában utcai homlokzatának a Szülőotthon épületéhez közelebbi felén 2,4 m magasságban egy konzolt építettek be, s erre szerelték a megállóhelyet jelző táblát. Alatta

A kis építményt e díszei tették igazán széppé (A szerző felvétele)

szintén a falra erősítették a viszonylat-, útirány- és utolsó kocsni indulását jelző tábla tartóját, rá az éppen aktuális táblákat. A megállóhoz érkező villamosra először a Szülőotthon épülete előtt lehetett felszállni, majd az 1941. november 9-étől életbe lépő „jobbra hajts” után a várócsarnoktól nyugatra eső utcarész szolgált le- és felszállásra. A villamosoknak hivatalosan úgy kellett megállniuk, hogy homlokfaluk a táblával egyvonalban legyen. 1980-81 körül az új típusú, KRESZ-szerinti megállótáblákat már külön, várócsarnokunk elé telepített oszlopra erősítették, ekkor az épület falába helyezett táblatartók feladata végleg megszűnt.

A hetvenes-nyolcvanas években zajló városközpont-rekonstrukció az út déli oldalán fekvő épületeket sem kímélte, a villamosváró nyugati szomszédja is áldozatul esett a szanálásoknak. Helyén, közvetlenül a kis építmény mellett vezették ki a Závodszy Zoltán utca torkolatát 1984-1985 körül. Ugyanakkor a villamosok megállója továbbra is itt maradt, az éppen érkező szerelvény rövid időre leállította a Závodszy Zoltán utcából kikanyarodni szándékozó gépjárművek forgalmát. E helyzeten 1991-ben változtattak, mikor a villamosok megállóját 30-méterrel távolabb tették az útbekötés elé, mai helyére. Szemközti oldalon Újpest központja, illetve a város belseje felé induló utasok felszállóhelyén a kilencvenes évek elején üvegezett Intermédia utasvárót helyeztek el, innentől az emberek esőben, hóban nem kényszerültek várakozni a régi várócsarnokban. Utóbbi alapfeladata elsorvadását e két tényező idézte elő leginkább.

Lássuk most magát az építményt! Utcái frontja 5,6 m, rövidebbik oldala 2,13 m hosszú, magassága kb. 3,3 m (a homlokzat díszével kb. 3,5 m). 2,99 m széles és 2,08 m magas bejárati nyílásán 5,04 × 1,49 m alapterületű, 2,8 m magas belső térbe érünk. Bejárata fölött 3,63 × 0,5 m-es előtető helyezkedik el. Oldalfalát téglá, lábázatának alapját és tetejét beton alkotja. A járda szintjétől mintegy 0,55 m magasságig terméskő lábazatot alakítottak ki, utcai frontján az építmény alsó felét a Szülőotthon kerítésének alapja képezi, ez a terméskövek elhelyezéséből következtethető. Négy oldalsó függőleges élét félméteres szélességben a lábazathoz képest laposabb terméskő-burkolat díszíti.

Meg kell jegyezni, hogy nyugati oldala jóval szerényebb kivitelben készült, mivel szomszédos telek határolta. Ezen oldalon az utcához közelebb eső terméskőszegély csak fölül, 1/3-nyi magasságban készült el, ez alatt kapuoszlaphoz simult oldalfala. E rövid oldal délnyugati sarkának terméskőborítása és a fölötté lévő díszpereme sem létezett.

Tetejét elképzelhető, hogy már készítésekor bádoglemezzel borították. Padlózatát lakóházi kapubejárók díszül használt járólapkövek alkották, s alkotják ma is. Belsejének mennyezetén lámpatestet helyeztek el, így akár olvasással is el lehetett tölteni a villamosra való várakozás idejét.

Amennyire a korábban meglévő vakolat-maradványokból következtetni lehet, külső felületét kétféle színre színezték. Bejáratát jobbról-balról szegélyező peremeket, előtetejének peremét oldalról és alulról, illetve az oldalfal és tető találkozásánál lévő kiugró díszelemek, szegélyek vöröses téglá-árnyalatú, az oldalfalak felületei homokszínűek lehettek. Várocsarnokunk összképe feltételezhetően igazodott az öt évvel korábban készült Szülőotthon épületének szín- és formavilágához. Talán az ötvenes években – a Szülőotthon épületével együtt – teljesen sárgára vakolták át, majd a hetvenes évek végi felújítása során kaphatta utcai homlokzatán és belső terében világossárga, krémes színét. Két oldala és hátfala sárga maradt.

Belső terének egykori színvilágát egyértelműen meghatározni nem lehetett, hiszen a lehullott vakolatmaradványok által láthatóvá váló darabkák alatt felbukkant narancssárga

díszítéssel ellátott szürke szín csekély nagyságban, valamint sárga, és az újabb krémszín is. Plafonját valamikor fehérre festhették, utóbb ez is sárga, majd világos-sárgás, krémes színt kapott.

Az 1990-es évek elejétől „hajléktalan-szálló”, illetve grafitfisek „műterme” vált belőle. 2004 júniusában a mellette álló büfé reklámtábláját helyezték falára, ezért kiszedték a viszonylatjelző tábla tartóját, majd lefűrészelték a megállótábla tartókonzolját. E munkálatok rövid távú eredményt hoztak csupán, a „Szendvics állomás” felirat egy éven belül lekerült várócsarnokunkról. Tovább romlott az épület összképe, miután 2009 tavasza előtt a tetőt borító bádoglemezt eltávolították, tetőperem-díszei sorra kezdtek lehullani, és homlokzatának vakolata kisebb-nagyobb darabkákra esve engedett a gravitáció erőinek. Ezt követően valószínűleg a balesetveszély elhárítása érdekében többi talajra készülő elemeit is leverték, s 2010 októberé előtt eltűnt a belső lámpatest is.

Az Újpesti Városvédő Egyesület elnöke, dr. Kovács Ivánné több ízben kezdeményezte a kis épület megújítását – akár funkcióváltás árán –, hiszen sorsában a következő lépcsőfokot lebontása jelenthette volna. Eddig eredménytelennek tűnt e kísérlet, azonban a díszeitől megfosztott, szinte csupasz nyolc évtizedes várócsarnokot 2013 októberében csendben újjávarázsolták. Jóval egyszerűbb, eddig nem létezett arculatot ölt így megfiatalodva, belső terét biztonsági okból rács védi. Remélhetőleg legalább még egyszer nyolcvan évig a Görgey Artúr utca kedves díszé marad. □

A várócsarnok 2003 novemberében...

...és 2013 októberi felújítását követően (A szerző felvételei)

DR. GERBER ALAJOS

Újpesti emlékeim 1956-ból

1956-ban harmadéves hallgatója voltam a Semmelweis Egyetem fogorvosi karának. 22 évesen már értékelni tudtam a történelmi eseményeket, az Írószövetségből jövő napi híreket.

Október 23-án délelőtt is bementünk az egyetemre. A professzorok, egyetértve az ifjúság törekvésével, felmentést adtak az előadásokon való részvétel alól. Délután a zsúfolásig telt egyetemi kertben gyülekeztünk, és hosszan vártuk a belügyminiszteri engedélyt a békés felvonuláshoz.

A gyülekezési tilalmat végül feloldották, és mi elindulhattunk a nemzeti zászlónkkal a Petőfi szoborhoz, majd a Bem térre. Útközben „Lengyelország példát mutat, kövessük a magyar utat” és más jelszavakat skandáltunk. Az Országház elé már a műszaki egyetemistákkal és sok tízezer fiatallal együtt vonultunk.

Kósa Pál, az újpesti forradalmi bizottság elnöke

Független, szabad ország létrejöttében reménykedtünk. Hazaérve Újpestre értesültünk a rádiónál lezajlott összecsapásról. Gerő Ernő, a Magyar Dolgozók Pártjának főtitkára a rádióban fenyegető hangon beszélt az elmúlt napok mozgalmairól, elítélte a követeléseket megfogalmazó egyetemistákat és munkásfiatlokat. A rádiónál eldördültek az első lövések.

A további napokban is bejártam az egyetemre. Élelmiszer csomagokat kellett szállítani. A közlekedés többnyire a teherautók nyitott rakterén volt lehetséges. A belvárosi utcákon időnként lövöldözés hallatszott. Délután hazafelé jöve egy körúti fán akasztott embert is láttam, nyakában „Ávós” felirattal. Döbbenetes volt. 25-én a Parlamenthez is elindultam, de Istennek hála, későn érkeztem. Jajveszékelt emberek rohantak onnan, vérfürdőt emlegetve. Gyalogolva hazafelé, a Lehel téren találkoztam az Újpestről vonuló munkásokkal, akik maguk előtt egy véres nemzeti zászlót tartottak. Mint megtudtam, az első itteni mártír fiatal vére volt a zászlón.

Újpest sem maradt ki az össznemzeti megmozdulásból. 24-én eltávolították a szovjet katonai emlékművet. Talapzatára sajnos hamarosan egy ártatlan ifjú mártír, Polcz Béla, magyar zászlóval letakart holtteste került.

Kósa Pál javaslatára megalakult a Forradalmi Bizottság, mely igyekezett gátak közt tartani az indulatokat. Az elnökséget először dr. Rajki Márton ügyvéd, majd 28-ától Kósa Pál vállalta el. A kerületben nem voltak gyilkosságok, lincselések, egyéni leszámolások. Az üzemek és gyárak egyöntetűen csatlakoztak az országos sztrájkhoz. Megalakultak a munkástanácsok is. A fogságából kiszabadult Mindszenty József bíboros prímást, az újpestiek által is biztosított védőrség kísérte.

A forradalom célja az értékrend helyreállítása volt. A ország és a nép helyzete kétségbeejtő volt. A nemzet polgárait a megélhetési gondok nyomasztották.

Az Államvédelmi Hatóság négy év alatt több, mint egymillió ember ellen indított vizs-

gálatot. A feljelentett személyek 45%-a ellen hoztak elmarasztaló ítéletet. Évente átlagosan több, mint 100 000 ember került zár alá.

Mint egyetemi hallgató, november 4-ére behívóparancsot kaptam az újpesti Landler Jenő Technikumba (ma: Újpesti Kéttannyelvű Műszaki Szakközépiskola és Gimnázium). Az Újpesti Egyetemi Század megszervezése volt a cél, mely a Budapesti Műszaki Egyetemen megalakult Egyetemi Ezredhez tartozott volna. Barátom, Arató László kapta a megbízást a szervezésre. Ő akkor elsőéves gépészhallgató volt és állandó kapcsolata volt a Munkástanáccsal is. Előző este még beszéltünk a bevonulás fontosságáról. Megígértem, hogy ott leszek.

A nevezett vasárnapon elbúcsúztam családomtól, a hajnali misére mentem, de 8 órakor már az iskolában voltam. A nap eseményeiről részletes beszámolót azonban csak 1992-ben kaptam a barátomtól. A kötetben – aminek Amiről kevés szó esett... (Adalékok a Budapesti Műszaki Egyetem 1956 októberi eseményeihez) című kötetben megjelent – Ahogy egy diák látta című írása szerint: „November 4-én reggel [...] a rádió a kormány segélykérő felhívását sugározta. [...] November 4-e lett volna az Egyetemi Század hivatalos alakulási napja. Bevonulás 8 órára a Technikumba, 9-kor átvonulás a Petőfi Folyamőrlaktanyába, délig beöltözés, ebéd [...] Az épület előcsarnokában 30-40 fiú várakozott rám. Egytől egyig ismertem őket. [...] Az egyetemet hívtam, a laktanyát, de mindhiába. Leverten és tanácstalanul támolyogtam ki a folyosóra.

– Sajnálom fiúk! De minden valószínűség szerint a Petőfi laktanya is a hajnali szovjet támadás áldozata lett. Minden további utasítást írásban kaptok meg. Addig menjetez haza, vagy csatlakozzatok más egységekhez.

Megkönnyebbült öröm sugárzott róluk, amikor eltávoztak.

Tanácstalanul ballagtam néhány barátommal a Városházára, de az épület főkapuja zárva volt [...] Mikor az Állami Áruházhoz értünk, Palota felől sebesen hajtó, orosz GMC-k húztak el mellettünk. Sisakos, rohampuskás szovjet gyalogság. Érthetetlen volt, hogy nem ütköztek ellenállásba.”

A decembert és a januárt az újpesti

Árpád kórházban töltöttem, szolgálva és segítve a betegek gyógyulását. Villax Ernő főorvos úr jól ismerte családukat, és így a főigazgató úrnak segítségül ajánlott. Sokat tanultam itt is. Hivatásból, válogatás nélküli emberszeretettel tevékenykedő orvosokat és ápolókat ismerhettem itt meg. A belgyógyászati gyakorlat folyamán alkalmam volt a betegek kórtörténetén (anamnézis) kívül életük jelentős, fájdalmas eseményeit is együttérzéssel meghallgatni ezzel is segítve gyógyulásukat. Ennek a bonyodalmakkal teli félévnek a végén csak egy tárgyból, Fogászati műtéttanból kellett vizsgáznunk.

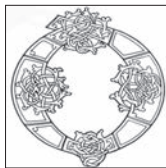
Az újpesti forradalmárokról 1959-ben készült jegyzőkönyv, mely közel 400 oldal, a felkelésben résztvevőket csavargóknak, huliánoknak, munkásárulóknak és csőcseléknek nevezte. A „Kósa és társai” pernek 33 vádlottja volt. A 33 vádlott közül hetet, Kósa Pál asztalosmestert, sógornőm édesapját, Gábor László munkaügyi osztályvezetőt, Csehi Károly festő és mázsolót, Gémes József vegyipari munkást, Koszterna Gyula lakatost, Somlyói Nagy Sándor huszár alezredest és dr. Rajki M. Márton ügyvédet halálra, hét vádlottat életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 19 vádlott összesen 189 évi börtönbüntetést kapott.

Rajki doktor egy saroknyira lakott tőlünk. Fiával közös iskolába jártunk. Köztisztletben álló személy volt, akinek becsületességéhez nem fért kétség. Hitében elkötelezett, hazájához hűséges, embertársainak önzetlen segítőjeként ismertem meg. Számomra példakép volt. Bűnéül rótták föl, hogy mindig csökönyösen ragaszkodott az igazsághoz.

A családtól tudom, 1956 előtt úgy járt a tárgyalásra, hogy a tiszta fehérneműt mindig magával vitte. Nem lehetett tudni, hogy akit véd, azt elítélik e vagy sem, mert ha elítélik, akkor a védőügyvéd is megy vele a börtönbe. A forradalmi bizottság elnökeként is mindig a békességet, a keresztény megbocsátást, a szeretetet hirdette. Halála után a börtönből megkapta a család a zakóját, melynek válltömőjében egy csontból faragott keresztet találtak.

A rendszer cinikusságát, nemzetellenességét jellemzi, hogy a halálos ítéleteket 1959. március 15-én, vasárnap, a nemzeti ünnepen hirdették ki. Az ítéleteket 1959. július 30-án hajtották végre. □

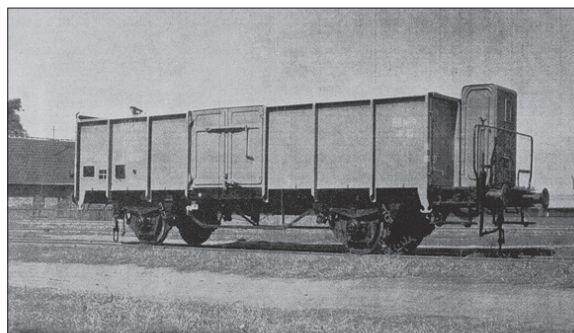
Meg nem valósult tervek Istvántelken

Az 1960-as évek közepén a MÁV nagyszabású tervben változtatta fel a vállalat javítóműhelyeinek átszervezését. Elsőként az Istvántelki főműhely kocsiosztályának korszerűsítéséről és átszervezéséről döntöttek. Az elképzelés lényege a különböző típusú vasúti kocsik és mozdonyok csoportosítása és műhelyek közötti elosztása volt.

A vasúti járműveket meghatározott időközönként, vagy bizonyos futásteljesítmény elérése után felül kell vizsgálni és az észlelt hibákat ki kell javítani. A vasúti járműveknél ezeket a vizsgálatokat és javításokat a vasúttársaság járműfenntartási szolgálata (járműjavító műhelyek, vonatási és kocsiszolgálat) végzi. A műszakilag magasabb szintű és nagyobb anyagi ráfordítást igénylő javításokat a vasúti műhelyek (főműhelyek, üzemek, kft-k stb.) végezték, illetve végzik ma is.

Korábban minden műhely mindenféle vasúti jármű (gőzmozdony, motorkocsi, személy- és teherkocsi) javításával foglalkozott. A gyártásszerű (nagy sorozatú) javításra történt átállás következtében – 1960 és 1970 között – a MÁV járműjavítók specializálódtak. Ettől kezdve 1990-ig egy adott járműjavító egy vagy csak néhány fajta vasúti jármű kizárólagos javítására szakosodott. A specializáció első lépéseként az Istvántelki MÁV főműhely (1950-től Landler Jenő MÁV Járműjavító Üzemi Vállalat) teherkocsi javító osztály rekonstrukciójának terve készült el.

2-tengelyű nyitott vasúti teherkocsi (Ky sorozatú)

Az elvégzett részletes vizsgálatok alapján az Istvántelki főműhely kocsiosztályának korszerűsítése került előtérbe, mivel a vállalat fekvése, vágányhálózata, műhelycsarnoka és ennek oszloprendezése volt a legalkalmasabb a szalagrendszerű javításra, valamint a rekonstrukció költsége ennél a beruházásnál bizonyult a legalacsonyabbnak.

A szalagrendszer megvalósítása akkor gazdaságos, ha az évi termelése nyolcezer darab jármű, vagy ennél több úgynevezett „fővizsgás” – azaz időszakos ellenőrzésre és javításra rendelt – teherkocsi átvizsgálása és szerelése történik. Ilyen nagyságrendű termelés mellett már gazdaságos beruházás lehet gépeket, darukat vásárolni, telepíteni, segédüzemeket kialakítani, automatikus kocsi-továbbító berendezést építeni.

A tervek szerint a műhelycsarnok belső elrendezésének kialakításakor a csarnok közepén úgynevezett „kényszeridős” U alakú pályán mozgó szalagrendszer épült volna meg. A főszalagban végzendő munkák céljára a csarnok teljes hosszában 9 munkavágányt helyeztek volna el, úgyhogy a vágány közepek 7,5 méter távolságra legyenek egymástól. E vágánytávolságok magukba foglalták a tetőszerkezetet tartó oszlopok távolságát, illetve a szerelőmunkákhoz szükséges egyes anyag- és alkatrészek elhelyezését.

A főszalag-vágányokat keresztirányban 3-3 kéttengelyű vasúti teherkocsi befogadására alkalmas, ütemhelynek megfelelő hosszúságában 4 méter széles szállítási útvonal szakította volna meg. Az U alakú szalagvágányon odamenetben 4 ütemhelyet és visszamenetben szintén négy ütemhelyet alakítottak volna ki. A 9 vágány közül 4-et a nyitott teherkocsik fővizsga munkáinak céljára, 4 munkavágányt a vasúti hűtőkocsik javítási munkáira tartottak volna fenn. A 9. munkavágány átmenő tartalék vágány céljait szolgálta volna.

A főszalagban haladó teherkocsik visszafordítására a csarnokon belül egy 17 méter széles talajszintes tolópadot helyeztek

volna el. A munkavágányok fölött futódaru épült volna, míg a mellékszalagokon belül több futó-forgódarulat elhelyezését tervezték. A ki- és bekötésre váró kerékpárok csarnokon belüli szállítására automatikus mozgatói rendszert dolgoztak ki. A kocsik mozgására a vágányok mellett földbe süllyesztett speciális szállítóberendezések épültek volna. A kocsikat a csarnokon kívül, egy 30 méter széles tolópad segítségével helyezték volna a szalagrendszerre.

A tervekben arra is kitértek, hogy a javításra szoruló kocsik bontására, a súlyosan sérült részek javítására már a szalagra kerülésük előtt sor kerüljön, ezért a csarnok előtt rendelkezésre álló, már meglévő úgynevezett „röptetők” teljes felújítását is beruházás részének tekintették.

A tervdokumentáció szerint az István-telki MÁV főműhely kocsiosztályán a vasúti hűtőkocsik teljes körű javítása mellett kizárólag a nyitott vasúti teherkocsik fővizsgamunkáját végezték volna. A nyitott teherkocsik közül csak a Ky, Izk és Kzn sorozatú kocsik javítására került volna sor.

Az „U” alakú javítószalagon a nyolc ütemhely munkái – a nyitott teherkocsik esetében – az alábbiak szerint oszlott volna meg:

1. ütem: alvázegyengetés, ütköző felszerelés, vonókészülék ki-be szerelése és vizsgálata, oldal és homlokajtók, fékbódék, fék leszerelése;

2. ütem: alváz ki- és bekötés, ágyvezeték-egyengetés, keresztméret-vétel, mechanikus fékszerkezet felszerelése;

3. ütem: szekrényváz-egyengetés, légfékszerkezet felszerelés, fékhenger fővizsgálat;

4. ütem: oldal- és homlokajtók felszerelése és szabályozása, valamint a szekrény-munkák befejezése;

5. ütem: bognármunkák, padló és burkolat-felszerelés;

6. ütem: bognármunkák befejezése, hossztartó-mázolás, légfék-próba és átadás;

7. ütem: szekrény első és második mázolása (festése) fújással (géppel);

8. ütem: szekrény belsőváz és alváz mázolása fújással és feliratozás.

A hűtőkocsik fővizsgálata szintén nyolc ütemben történt volna, azzal a különbséggel, hogy az ütemidő itt nem 2, hanem 4 óra lett

volna. Mivel országos viszonylatban a hűtőkocsik futójavítására csak az István-telki főműhely volt berendezkedve, ezért egy főszalagot a futójavításokra kellett fenntartani, azonban e főszalagon a kocsik mozgatója nem lett volna kényszermozgatója.

A főszalag mellett kétoldalt helyezték volna el a kocsitartozékok és az alkatrészek javítását célzó mellékszalagokat. Így a kerékpárok, rugók, vonó- és ütközőkészülékek, ajtók korszerű javítását lehetővé tevő mellékszalagokat.

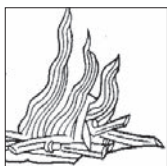
A korszerű munkahelyek kialakítása érdekében a csarnok padozatát bitumenes meleg padozattal látták volna el, míg a szállítási útvonalak szilárd bitumenburkolatot kaptak volna. Az egyes ütemhelyeken a vágányok közeiben pedig szerelőaknák elhelyezését tervezték. Az egyenletes hőmérséklet biztosítása érdekében a csarnok fűtését gőzzel táplált hőszugárzókkal próbálták megoldani, ez télen is biztosította volna a +15 °C hőmérsékletet. Gondoskodni kívántak a szerelőcsarnok megfelelő világításáról is, hogy a munka esetleg két műszak esetén is zavartalan legyen.

Az István-telki főműhely kocsiosztályának ismertett rekonstrukciója a tervek szerint 1965–1967 között valósult volna meg. A nagy jelentőségű elgondolás megvalósítása a vasúti teherkocsik javításában lényeges javulást eredményezett volna, és a vasúti járműjavító-ipar korszerű átszervezése munkák sorát nyitotta meg.

A tervezett korszerűsítés megvalósítására azonban István-telken nem került sor. Az okok között fontos szerepet játszott többek között a Budapesten és környékén hirtelen erősödő munkaerőhiány, valamint az István-telki főműhely kettős státusza. A városrész 1950-től területileg már Újpest része volt, közigazgatási és politikai irányítás szempontjából azonban Rákospalotához tartozott. E felemás helyzetben egyik kerület sem érezte igazán magáénak, a fejlesztés érdekében nem tettek semmit. A teherkocsi-javításban érdekelt vidéki vasúti műhelyek: Szombathely, Debrecen és Miskolc körzetében rendelkezésre állt a szükséges munkaerő. A vidéki városok és műhelyek nagyobb érdekérvényesítő képessége győzött, így a beruházást végül közöttük osztották meg. □

KADLECOVITS GÉZA

Egy ismeretlen chanukai vers Újpestről*

Mindig nagy öröm, ha régi idők homályából felbukkan egy eddig ismeretlen irodalmi alkotás, mint most egy vers. Írója egy tizennégy esztendőös újpesti kislány, aki itt született, itt tanult és innen indult szédületes pályája. Kőrösi Marianne 1924-ben született egy híres építész családban, apja, nagyapja, nagybátyja építésszek voltak, tehetségüket sok újpesti épület igazolta.

Az Iparművészeti Főiskolán szerzett építő-iparművész diplomát. 22 éves, amikor Bonta János kollégájával elnyerik az újpesti zsidó áldozatok emlékmű-pályázatát. A tehet-

séges művész élete váratlan fordulatot vett, elkötelezi magát a zenével, 1948-tól a budapesti Vígopera tagja, 1952-től a Honvéd Művészegyüttes szólistája, majd az innsbrucki operaház sztárénekesse.

Én 1990 őszén ismertem meg egy újpesti rendezvényen. Segítségét kértem és kaptam, amikor az újpesti zsidók szerepéről készülő tanulmányom anyagát gyűjtöttem. Amíg egészsége engedte személyesen, amikor már gondoljai voltak telefonon és levelek segítségével érintkeztünk.

2001 decemberében küldött levele melléklete egy vers, ami a zsidó ünnepet, a hanukát értelmezi. A vers 1938-ban született egy tizennégy éves kislány döbbenetes gondolatai a közelgő második világháború iszonyatát sejtve.

„Mert akinek lelkében nincsen érzés
Isten, haza és embertárs iránt,
Az minden másnál százszor vétkesebb és
nem lelhet üdvöt néki hő imánk.”

Kőrösi Marianne 2007-ben halt meg, jövőre lenne 90 esztendő. Emléke előtt tisztelegve közlöm versét.

Kőrösi Marianne

*Számos zsidó ünnep között, a hanuka az egyik legfontosabb és legbensőségesebb ünnep. Ekkor idézzük fel a zsidó nép szabadságharcát és fényes győzelmét. A nyolc napig tartó Fények ünnepét a „csodák nyolc napjaként”, a „Szentély újraszenteléseként” is emlegetik. Kr. e. 165-ben történt, hogy a zsidók visszafoglalták Jeruzsálemet a görögöktől. A nyolcnapos ünnep fénypontja a Templom felavatása lett volna, de kiderült, hogy elfogyott a menóra (hétágú gyertyatartó) mécseseihez szükséges olaj. A megmaradt kevés olajjal csak egy mécses sikerült meggyújtani és ekkor történt a csoda, ezzel a kevés olajjal nyolc napig lobogtak a gyertyák, hirdelve a hit erejét.

KÖRÖSI MARIANNE

Chanukai vers 1938

Valaha régen, perzsák idejében
Nagy csoda történt: egy kis mécsvilág
Egy nap helyett nyolc teljes napig égett,
Tiszta lánggal kísérve az Imát
A mécs még most is meg van a szívekben,
A jámborok szívében lánggal ég,
De annak, aki nem hisz, nem tud hinni,
A fény helyét betölti a sötét.

Isten haragszik! És a bűnös ember
Remegve, félve hajtja meg fejét.
Ítélt az Isten! Megbűnhődnek sorban,
Kikben hiúság rontja hit helyét
Kopott betűk foszlánya szertehullott
Az élet-forgatagnak vészivel,
S most meggyalázva, megbecstelenítve,
Szentségtelen kiált az égre fel.
A vallás, erkölcs nékik semmiség volt,
Isten lelkükben otthont nem talált
De bűnüket a bűnhődés követte,
Örök kárhozat pedig a halált
Mert akinek lelkében nincsen érzés
Isten, haza és embertárs iránt,
Az minden másnál százszor vétkesebb és
Nem lelhet üdvöt néki hő imánk.

Haragvó Isten porba sújtja őket,
A harácsolókat, a hitszegőket!

De a jókat felemeli magához
És megáldja a buzgó híveket,
Azokat, kiknek a hit nem csak látszat
S áhítatuk megnyitja az eget
Akik remélni, bízni mindig tudnak,
Szilárdak és rendíthetetlenek
S akárhová sodorja sorsuk őket
Mindig szilárdan állják helyüket.

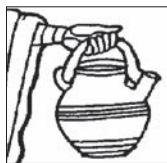
Életüket áldozzák a hazáért
Ha szükség van rá. Karjuk tettre kész.
Mindig győzedelmesek a csatákon
Ha kell, az erő győz, ha kell, az ész.
Új reményt töltnék a csüggedt szívekbe,
Támogatják az elesetteket,
S a jótekonyság utjain haladva
vezérlő Csillaguk: a Szeretet.

Irgalmas Isten mind megáldja őket,
Az igaz Szíveket, a jótevőket.

Ó, miért nincsen fáklya minden hű kebelben,
Hogy szítaná a többinek tüzét
S a lángok fénye egymásba fonódva,
Az egész világon áradna szét!

DR. KRISKA GYÖRGY

Árvízvédelem az újpesti Duna-part túloldalán

Budapest főpolgármestere 2013. március 5-én kelt levelében arra kérte a Magyar Tudományos Akadémiát (MTA), hogy adjon szakvéleményt a Római-parti árvízvédelmi mű megépítésének továbbtervezéséről. A szakvélemény kialakításához az illetékes tudományos osztályok közreműködésével, Pálkás József, az MTA elnöke, ad hoc bizottságot állított fel. Személyemben az a megtiszteltetés ért, hogy felkértek a bizottságban való részvételre, így lehetőségem volt hozzájárulnom az akadémiai szakvélemény megszületéséhez.

A Fővárosi Önkormányzat által a tervezéssel megbízott cég az érintett terület a Csillaghegyi öblözet árvízvédelmét a vízpart mellett kiépítendő mobil árvízvédelmi fallal kívánta megoldani. A terv komoly ellenállást váltott ki a civil természetvédők körében, hiszen egy olyan alapvetően új módszerrel kívánta megoldani az árvízvédelmet, amely nem sorolható a fenntartható folyógazdálkodás ajánlott módszerei közé.

A fenntartható vízgazdálkodás alapja a

hullámtér növelése lehet, amikor lehetőséget biztosítunk arra, hogy nagyobb árhullámok esetén a folyómederből kilépő víz olyan területekre áramoljon, ahol nem veszélyeztet emberi életet és javakat. Ezzel maradéktalanul megvalósulhat a hazánkra nézve kötelező érvényű uniós Víz Keretirányelv is, amely a vízgazdálkodásban előnyben részesíti a folyók jó ökológiai állapotát elősegítő intézkedéseket. A Víz Keretirányelv azt is kimondja azonban, hogy egy folyó ökológiai állapotát lerontó műszaki beavatkozás indokolt esetben, jelentős társadalmi haszon esetén elfogadható, hangsúlyozva, hogy ha az elengedhetetlen beavatkozásra léteznek műszaki alternatívák, akkor azok közül az ökológiai szempontokat jobban figyelembevevőt kell megvalósítani.

Mivel abban a kérdésben, hogy a Csillaghegyi öblözetben élő mintegy 50 ezer ember számára meg kell oldani az árvízvédelmet nem volt vita, alapvetően arra a kérdésre kellett válaszolnia a bizottságnak, hogy a parton, vagy a parthoz közel felállítandó mobil árvízvédelmi falnak létezik-e ökológiai szempontból kedvezőbb alternatívája.

Elárasztott hullámtér 2013 tavaszán a Római-parton

Buda északi Békásmegyert, Csillaghegyet, Római fürdőt magában foglaló területét, melyen mintegy 55 ezer ember él, illetve annak alsó, a Dunára támaszkodó részét, az úgynevezett „Csillaghegyi öblözetet” 4,8 km hosszúságú árvízvédelmi fővédvonal védi a dunai árhullámok időszakos előntéseitől. A védvonal északi, békásmegyeri 1 729 m hosszúságú szakasza a Duna partján lévő, a műszaki előírásoknak megfelelő földgát.

A terület déli, Pütkösdfürdő utca és Pók utca közötti részét a Királyok útja – Nánási út vonalán levő mintegy 3 100 m hosszúságú töltés lenne hivatott megvédeni.

Ennek a rendkívül rossz állapotú, az elsőrendű védvonalakkal szemben támasztott követelményeknek semmilyen szinten nem megfelelő, inkább a nyárigátak paramétereivel bíró védvonalnak a kiépítését az 1953-as árvíz idején kezdték meg. Akkor valóban nyúlgnak készült, mintegy 50-80 cm magasságban. Az árvíz elvonultával az ideiglenes létesítményt nem bontották el. Az ezután következő árvizek során a védekezést már itt folytatták, a meglevő, ideiglenes védmű erősítésével. Ma a Királyok útja – Nánási út mentén húzódó védvonal utcaszint feletti magassága mintegy 50-200 cm, a keresztmetszeti jellemzői, mind magasság, mind a koronaszélesség, mind a rézsűhajlás szempontjából elégtelenek.

A töltés testét mintegy 90 kulisszanyílás szakítja meg, melyek lehetővé teszik a hullámtéren levő ingatlanok és a buszmegállók megközelítését, ugyanakkor az árvízvédelem számára minden egyes ilyen keresztező műtárgy potenciális veszélyt jelent. Tovább gyengíti az egyébként is meglehetősen bizonytalan védelmi képességet, hogy a töltés testében vagy közvetlen mellette egy védett fasor található, melynek gyökerei át- meg átjárják a töltést, megnövelve a töltésszakadás veszélyét.

Árvíz esetén a töltés magassági hiányait homokzsákokkal, a szélességi hiányokat pedig a töltés hátoldalán levő aszfaltútra épített megtámasztó földművel pótolják. A leszűkített úttest, illetve a védmű megközelíthetősége, védelme és a szükséges védelmi beavatkozások elvégezhetősége érdekében a Királyok útját és a Nánási utat teljes hosszában le kell zárni. A Római parton lakókat, árvíz idején, ki kell telepíteni. Az árvíz elvonulása után a területet

és a területen található, a vízzel érintkezésbe került épületeket, berendezéseket fertőtleníteni kell a folyóvízi élővilágot jelentősen károsító vegyszerekkel (általában nátrium-hipoklorit és/vagy klórmész segítségével). Az árvédelmi töltés megerősítéséhez felhasznált anyagot (homok, agyag, homokzsák, szigetelő fólia) a területről el kell szállítani. A vízzel érintkezésbe került anyagokat (homokzsák, szigetelő fólia stb.) veszélyes hulladékként kell kezelni és meg kell semmisíteni. A fentiekben leírtak azt támasztják alá, hogy a jelenlegi árvízvédelem, amely a hullámtérben lévő ingatlanok számára semmilyen védelmet nem biztosít a jelenlegi árvízvédelmi mű mögött elhelyezkedő ártéri terület (Csillaghegyi öblözet) számára sem biztosít kielégítő védelmet. A sűrűn lakott terület árvízvédelmét pedig a megfelelő méretű szabad területek híján lehetetlen megoldani ideiglenes árvíztározók/szikasztótározók létesítésével. Mindezek alapján az MTA ad hoc bizottságának többségi véleményével megegyezően a magam részéről nem látok az ökológiai szempontoknak messzemenően megfelelő megoldást az érintett terület árvízvédelmének biztosítására.

Ettől függetlenül mégsem pusztán technikai kérdés, hogy milyen árvízvédelmi mű fogja biztosítani a Csillaghegyi öblözet árvízvédelmét. Ezért nagyon fontos, hogy a továbbtervezés folyamatába (jelenleg nincs elfogadott megvalósítási terv) a Tudományos Akadémia szakértőit továbbra is bevonják azon ökológiai és természetvédelmi szempontok figyelembevételével, amelyek az akadémiai szakvéleményben is erőteljes hangsúlyt kaptak. □

Árvízvédelem a Királyok útja – Nánási út mentén a 2013-as tavaszi áradás idején

HIRMANN LÁSZLÓ

Negyedi Szabó Béla

Az újságírók a 19. század óta a közélet fontos szereplői. Kapcsolataik a politikusokkal, a gazdasági élet szereplőivel, a társadalom meghatározó személyiségeivel befolyásos emberekké avatták őket. Így volt ez Újpesten is, ahol a 20. század első negyedének talán legmeghatározóbb publicistája Negyedi Szabó Béla volt.

1879-ben született Budapesten, polgári családban. Középfokú tanulmányait befejezve a Millennium évében, 1896-ban a székesfőváros szolgálatába állt. Hivatali előmenetele töretlen volt, évtizedek múltán számtanácsosként vonult nyugdíjba. Mivel választott lakóhelye Újpest volt (a Pozsonyi u. 14.-ben teremtett magának otthont), bekapcsolódott a helyi közéletbe is. 1903-tól a nagyközségben megjelenő Ellenzéki Hírlapnál lett újságíró. Ettől kezdve elköteleződött a sajtó mellett. 1907-ben, a település várossá alakulásának évében megalapította lapját Újpest címmel. Két évvel később pedig útjára indította legismertebb periodikáját, az Újpesti Naplót. A lap kiadási munkálatait az Árpád út 15.-ben működő Egyenlőség nyomda végezte, melynek tulajdonosa a szerkesztő rokona, Negyedi Szabó Géza volt.

Negyedi Szabó Béla fényképe az 1932-es Almanachból

Az újság igyekezett sokszínű képet nyújtani a városról. Helyi hírek és publicisztikák mellett hirdetések is helyet kaptak oldalain. Szerkesztője ilyesfajta szlogenekkel reklámozta az újságot: „Egy hirdetés az Újpesti Naplóban száz vevőt is szerezhet”, vagy: „Ha célt akar érni, hirdessen az Újpesti Naplóban” másutt pedig: „Olvasson helyilapot! Az Újpesti Napló mindent megír, ami a városban történik.”

Negyedi Szabó Béla 1910-ben kapcsolódott be a lokális politikai életbe, a képviselőtestület választott tagja lett. 1914-ben Weisz Sándorral együtt jelentette meg Újpesti Képes Almanach című kiadványát, melynek előszavában így írt: „Újpestnek a magyar városok történetében szinte páratlan rohamos fejlődése indokolja szándékunkat, hogy az »Újpesti Képes Almanach« szerkesztésével és kiadásával elvégezzük a tájékoztatás és utbaigazítás munkáját. Olyan évkönyvet akartunk kiadni, amelyben minden benne van, amit az ember Újpestről tudni akar.” Ezt a pár sort akár Negyedi Szabó Béla újságírói hitvallásának is tekinthetjük: a hírközlés és az információátadás minden előtt. Stílusérzékét és gondolatvilágát, ugyanakkor a város iránti elkötelezettségét is jól tükrözi az a pár sor, amelyet Az újpesti hatos romantikája című írásában olvashatunk: „Rendszerek sűrűn változnak a közigazgatási kormányzatban, az emberek fékezhetetlen újpesti temperamentumukkal szinte lelökték egymást a hatalmi polcra és a legkorruptabb – utóbb megfegyelmizett – rezsim is többet tett Újpest fejlődéséért, mint másutt, csendes városokban, a polgári erényekben gazdag városi kiválóságok. Nagyszerű új városháza épült, méreteiben impozáns, modern közvágóhíd, nagyméretű iskolák, villanyvilágítás, vízvezeték, járványkórház, fertőtlenítő. Nagy Újpest! Lokálpatriotizmusunk ábrándja megroppan a Nagy Budapest kiterjeszkedő, magához ölelő karjai közt.”

A 20. század első vihára, a nagy háború idején nem a fronton szolgálta hazáját. A Hadiárva és Özvegyek Otthona Egyesület igaz-

gatója volt. Munkatársaival azon buzgólkodott, hogy segítsenek azokon a családokon, amelyeknek férfitagjai a harcok áldozatai lettek.

A háborús vereség hatására polarizálódott politikai porondon a helyi Polgári Radikális Párt ügyvezető elnöke lett. Az ebben az esztendőben, 1918-ban létrejött Nemzeti Tanács helyi szervezetét erősítette tevékenységével. A Károlyi Mihály nevével fémjelzett szövetség pacifista politikájával, a független magyar köztársaság megteremtésével, a nemzetiségiekkel történő megbékéléssel szerzett magának híveket Újpesten is. Negyedi Szabó Béla azon bizottság tagja volt, amelyik a belügyminiszter hivatalában kérelmezte, hogy a városban jelentkező ellátási, közbiztonsági és közigazgatási gondok megoldására kormánybiztos neveztesse ki. Mint ismert, ez végül Miklós Móríc delegálásával meg is valósult. A kommün – ahogyan a kortársak nevezték a Tanácsköztársaság időszakát – idején Negyedi visszavonult a közéletből. Így sem került el a felelősségrevonást. Névtelen feljelentések alapján 1919 végén letartóztatták. Egy hónapnyi vizsgálati fogságot követően szabadlábra helyezték. Az ügyészség az indoklásban büncselekmény hiányát jelölte meg. A börtönben töltött hetek idején neje szerkesztette az Újpesti Naplót. Negyedi Szabó Béláné talpraesett és emancipált asszony lehetett: a férje által szerkesztett lexikonban a róla szóló szócikk megemlíti, hogy elsőik között szerzett Újpesten gépkocsivezetői engedélyt.

A 20-es évek elejére a politikai élet Magyarországon konszolidálódott. Negyedi Szabó 1922-ben a Nemzeti Demokrata Párt listájáról a nemzetgyűlési pótképviselők közé került. Pár évvel később még magasabb szinten képviselte politikai elveit: 1930-ban felsőházi póttag lett. Az országgyűlésen kívül Pest vármegye közigazgatási bizottságának tagja is lett.

Az újpesti városháza képviselőjeként – ha csak tehette – kiállt a városrész érdekei mellett. 1926-ban például tagja lett annak a kiküldött bizottságnak, amely a fővárossal közös ügyeket, mint a tömegközlekedés ügyét volt hivatott megtárgyalni.

Civil vállalásai is voltak, olyan szervezetek irányításában vett részt, mint a Magyarországi Vidéki Újságírók Egyesülete, ahol

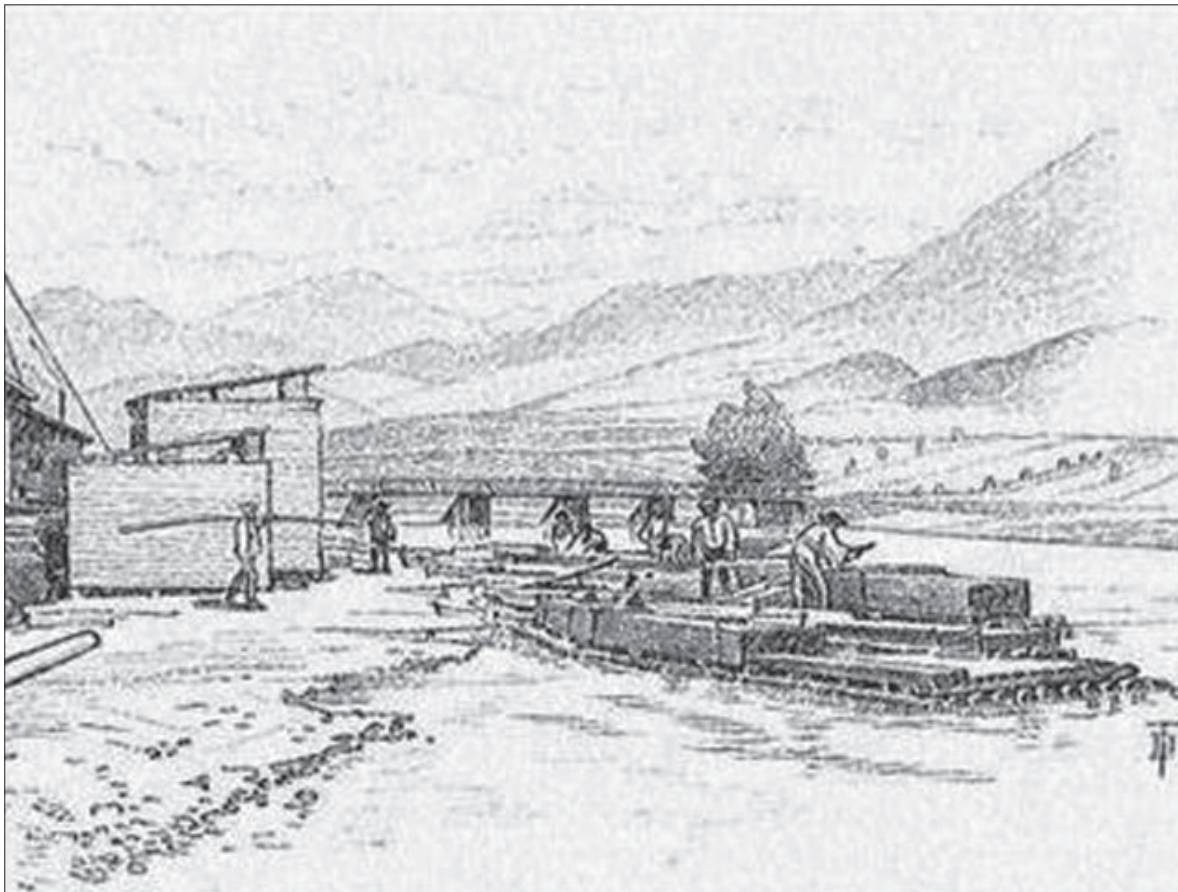
igazgatósági tag volt, vagy mint a Jószyv Gyermekbarát Egyesület, ahol társelnökként működött.

1932-ben jelentette meg az Újpest-Rákospalotai Lexikon Almanach-ot, amely a helyi neves személyiségek arcképén és rövid nacionáléjában kívül a települések vállalkozásait, azok ajánlatait is tartalmazta. Negyedi Szabó Béla az irodalommal is kacérkodott. Novellái jelentek meg a Független Magyarország és a Népszava című lapokban, Borus napok címmel önálló novelláskötettel jelentkezett.

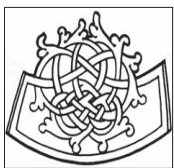
Ellenzéki politikusként nem táplált baráti kapcsolatot Ugró Gyulával. Jellemző, hogy a korábbi polgármester Újpestről írott monográfiájában éppen csak hogy megemlíti Negyedit, a kötet végén található névmutatóban azonban hiába keresnénk életrajzát.

Az újságíró-szerkesztő talán éppen ezért kezdett bele egy nagyobb szabású kiadvány megjelentetésének munkálataiba. A 100 éves Újpest története – Újpest-Rákospalotai Lexikon sajtó alá rendezéséhez tetemes anyagot gyűjtött össze Negyedi Szabó Béla. Dr. Ugró Gyula felkérésre megírta a városrész rövid történetét, kitérve a gazdasági és társadalmi élet szereplőire is. A függelékben külön írások foglalkoztak a Károlyi család és Újpest kapcsolatával, a jelentősebb iparvállalatok történetével, az UTE sikereivel. A kiadvány nagyobbik fele, a Lexikon, vagy inkább személyi adattár 98 oldalon mintegy kilencszáz neves személyiség rövid életrajzát közli, szócikk formájában, fényképpel illusztrálva. Jellemző, hogy a legterjedelmesebb nacionálé éppen Ugró Gyuláé, akiről lexikonhoz szokatlan módon elismerő, szubjektív mondatok is olvashatóak.

A kiadvány már csaknem készen állt, mikor Negyedi 1935 májusában váratlanul meghalt. Így a kötetet az általa összegyűjtött anyagból Léderer Ottó szerkesztette, a felelős kiadó pedig az özvegy, Negyediné lett. Hihetően őszinte sorok azok, amelyek búcsúztatták. „Korai halála osztatlan részvétet keltett minden körben és nagy űrt hagyott azokon a területeken, ahol széleskörű és közhasznú tevékenységét kifejtette.” Negyedi Szabó Béla publicista közéletben szerzett érdemeit Újpest város halála után azzal ismerte el, hogy díszsírhelyre temettette tollforgató fiát.

Faúsztató tutajosok és fűrészmalom a Vág folyón. 19. századi grafika (részlet)

A település, ahonnan Negyedi Szabó Béla családi előneve származott, a mai Szlovákia területén fekszik. Negyed a Vág folyó jobb partján, Nyitra megyében található. Az egykori birtokosa, a hírhedt Csák Máté után Mátyusföldnek nevezett tájegység egyik legrégebbi falva, már 1113-ban megemlíttette egy oklevél. Nevét alighanem a földesúrnak fizetendő 25%-os adójáról kapta. Lévé, hogy a terület a Duna vonalától északra is folytatódó Kisalföld része, lakói jórészt mezőgazdasággal, azon belül zöldségtermesztéssel, szarvasmarhatartással foglalkoztak. Sokaknak biztosított megélhetést a Vág folyó, ahol a faúsztatásra települő fűrészmalom mellett révátkelő is működött. A középkorban a település a nyitrai püspökség birtoka volt, és csak lassan gyarapodott. A török elől a Felvidékre húzódó menekülők duzzasztották lakosságát. Ipar az újkorban is alig települt ide, ennek egyik jellegzetes léte-

sítménye a repceolajat sajtoló présüzem volt. Fényes Elek így jellemezte a települést: „Negyed, népes magyar falu, Nyitra vármegyében, a Vágh jobb partján, Poson és Komárom vmegyék szélén. Lakja 1165 kath., 2015 ref. Van benne kath. paroch. templ. ref. szentegyház és ekklézsia, továbbá van réve a Vághon.”

Negyed a 20. század elejére is falusias maradt. 1919-ben cseh és szlovák csapatok szállták meg, a település a hamarosan kijelölt trianoni határon túlra került. A második világháborút követően lakosainak jó részét cseh területre deportálták, illetve a lakosságcsere egyezmény keretén belül Magyarországra telepítették.

Negyed legnevesebb szülötte Szabó Alajos (Negyedi), aki állatorvosként vált ismert szakíróvá, intézeti igazgatóvá. 1877-ben Rákospalotán magángimnáziumot alapított, melynek vezetését 15 évvel később vejének, Wágner Manónak adta át. □

SZÖLLŐSY MARIANNE

Édesapja szakmaszeretetének, hobbijának egyaránt követője

Komjáthy Zoltán hobija a kortárs tömegközlekedés története. A közelmúltban önzetlen segítsége révén kapta vissza az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény egy illetéktelenül eltulajdonított villamostábláját. Életét sokban meghatározó kedvtelése alighanem Újpestről indult. Sokan ismerhetik, a Danubius és Sláger rádiók munkatársaként sok lakásba, munkahelyre eljutott az éteren át. Édesapja, a legendás Komjáthy György nyomdokaiba lépett, nemcsak a rádiós szakma szeretete hagyomány számára, hanem a tömegközlekedés eszközei iránt érzett érdeklődésük is közös.

– Újpesttel való kapcsolata még gyermekkorában kezdődött.

– November 28-án születtem, 1967-ben. Ez a dátum a villamosközlekedés történetéhez is köthető: 1887. november 28-án indult az első próba-villamosjárat Budapesten. Sokáig nagyon szoros kapcsolatban voltunk Újpest és én. Édesanyám sajnos a 70-es évek elején asztmás beteg lett, sokszor kezelték itthon és külföldön kórházakban, szanatóriumokban. Általában két hetet, egy hónapot volt távol tőlünk. Édesapámat lefoglalta a munkája, nem tudott ránk vigyázni, emiatt sok időt töltöttünk Nagymamáméknál. Anyai Nagymamám két testvérével lakott itt a Pozsonyi utca 4/D-ben, a hetedik emeleten. Ez a ház nagyjából szemben áll az Angyalföldi kocsiszínnel, innen jól látható volt az akkori 12-es vonala és a 14-es villamos pályája is a Lebstück Mária utca felé, valamint a remízbe vezető vágányok. Kedvenc szórakozásommá vált a villamosok nézegetése. Izgalmas képet mutatnak a különböző vágánykapcsolódások is, hatalmas villamosélet volt akkoriban. Épp a napokban került a kezembe egy fénykép ebből a korból. Nem sokkal előbb épült a lakótelep – 1970-71-ben –, így érthetően a növények nem takarták el előlem még a villamosmegál-

lót sem. Ma már nem láthatnám, nemcsak a fák miatt, a megálló is megszűnt már itt. Talán ekkor kezdődött nálam a villamosok iránti szeretet, persze biztos, hogy édesapámtól is örököltem a vonzalmat – ő szintén nagy rajongással nézte kisgyermekként az 1940-es évek elején a Baross utca és a Nagykörút sarkán a 6-os szerelvényeit.

– Biztosan őriz néhányat a legszórakoztatóbb élmények közül.

– Sok ilyen van. Nagyiéknál mindig odaültem az ablakhoz ebéd után, s néztem, hogy jönnek-mennek a szerelvények. Imádtam mikor a kocsiszínbe ment egy-egy, mindenkinek le kellett szállnia és üresen ment tovább a villamos. Az emberek álltak a megállóban és várták a következőt, s az különösen tetszett, ha a következő villamos is pihenőbe ment, mert akkor arról is leszállították az utasokat. Tudtam az ablakon verni a váltó ritmusát. Különösen jó volt, ha a Marx (ma: Nyugati) tér felől jött a szerelvény, mert annak két váltón is át kellett mennie – s a ritmust, amit a motor-kocsi és pótkocsi kerekai diktáltak én az ablakon doboltam. Másik szenvedélyem a táblák rajzolása volt. Figyeltem, hogy a homloktábla, az ablakokban lógó fémsarkos papírtábla milyen, mi van rajta. Sokszor rajzoltam ilyeneket. Sajnos akkor még nem nagyon készültek fotók. Máig kérdés miért nem mondtam

Komjáthy Zoltán tábláival a stúdióban (Fotó: Zsóc)

apukámnak, hogy a meglévő három vagy négy fotón kívül, menjünk le és fényképezzünk még ötöt, még tízet legalább, vagy miért nem mentem az idősebbekkel hátra a kocsiszínbe, ahol már akkor az a Rudolf Gyula bácsi volt a főművezető, aki később, mikor a nyolcvanas években megismerkedtem vele, rengeteget segített nekem. Emlékszem, hogy a nagyit kértem meg, menjünk le és mérjük le a táblát a villamoson, mert én rajzolnék olyat és méretarányosan akarom elkészíteni. Elég szépen rajzoltam, szerettem ilyesmivel foglalkozni. Szóval lementünk a megállóba, a villamos megállt, és centivel méregettük a táblát. A vezető nem tudta, mi történik, mi a csudát csinálunk! Az akció sikerrel járt. A 12-es, 14-es piros keretes homloktábláját egy rajzlapon méretarányosan elkészíthettem, de hogy egyet-egyet a kocsiszínből kérjünk el, vagy ott mérjük le, akkor eszünkbe sem jutott.

– *Mi volt a legnagyobb meglepetés a kis Zoli életében?*

– 1976-ban születésnapom előtt édesapám bement a remízbe és kért nekem egy 12-es papírtáblát ajándékba. A mai napig megvan, féltve őrzött kincsem. Szinte az utolsó pillanatban történt, mert utána lecserélték őket műanyagokra. Apukám mesélte, eredeti tervük szerint egyet csak simán leakasztottak volna a villamosról. Elhatározásuk nehéznek tűnt, mert akkoriban az „emlékszerzés” ilyen módja egyáltalán nem volt általános (sajnos ma már a közlekedésbarátok között sem ritka). Szüleim az utolsó kocsiban utaztak, várták, hogy a szerelvény kiürüljön, de miután ez hosszú ideig nem történt meg, inkább a kocsiszíni megoldás mellett döntöttek.

Motor- és két pótkocsi szerelvény a 12-esen, 1973-ban (Fotó: Komjáthy György)

A járművek nagyobb arányú fotózására a hetvenes években nem gondoltam, természetesnek vettem, ott vannak mellettem, jönnek-mennek, mintha mindig itt lennének. Ma már tudjuk, milyen hamar eltűnhetnek, s csak akkor derül ki, kár, hogy nem örökítettük meg őket. A 12-esen 1977. január elsején lecserélték kedvenc motor- és két pótkocsi szerelvényeimet UV vonatokra, innentől már kevesebbet ültem Nagyiéknál az ablakban „villamosleskelődőben”. Előtte, 1975-ben a 14-es útvonala is lerövidült, az 1100-as csuklósok nem mentek el Máv Landler Jenő üzemig, csak a Pozsonyi utcai benzinkút előtti hurokvégállomásig közlekedtek.

Nagyjából 1982-től foglalkozom komolyabban eszkoztörténettel, folyamatosan fotózom a járatokat, próbálok mindent megörökíteni, s mindenféle adatot összegyűjteni, ami velük kapcsolatos.

– *A nézelődés mellett játékká is vált ez az érdeklődés?*

– Hogyne, kiskoromban többször sorba raktuk a székeket, a táblát is kitettük. Kávédarálóval kezemben én voltam a villamosvezető, egyben a légfék és az indításjelző berregő is, Nagyiék voltak az utasok.

– *Az évek múlásával természetesen komolyabbá vált „játék”. Hogyan lehetett megtalálni azt a közeget, amely ismereteket, forrást adott ehhez?*

– Eleinte édesapám segítségével jutottam el hozzájuk. Az ő életét három szakaszra lehet bontani. Gyerekkorában neki is a villamos és mellette a reklámok voltak a legérdekesebbek – kedvence a 2843-as pályaszámú motorkocsi volt, oldalán sötétkék Fecske hirdetéssel. Később a futball került érdeklődése középpontjába, majd a foci után a zene felé fordult, templomban orgonált s ezután került a Magyar Rádióba. Az én életemben valami hasonló következett be. A 70-es évek végén focimeccsre jártam, a Népstadionban rendezett kettős rangadókra akkor még érdemes volt kimenni! A zene, persze mint minden fiatalnál jellemzően fontos kísérője volt napjaimnak (kinek a Beatles, kinek az ABBA, kinek a Píraxis volt a kedvenc). Mivel apu ebben az időben komolyan foglalkozott modellezéssel, többször vele tartottam a Magyar Vasútmodellezők Országos Egyesületébe, a

Népköztársaság útja (ma: Andrássy út) melletti kis utcába. Egy pincehelyiségben jöttek össze a közlekedés barátai, itt volt alkalmam megismerkedni több komoly gyűjtővel. 1982 márciusában Kabók Imrétől (sajnos, már nincs közöttünk) hallottam, hogy Budafokon forgalomban van még egy motorkocsi azok közül, mely gyerekkoromban a 12-es vonalán járt. Kimentünk a forgalmi telephez, csináltunk róla pár képet s utaztunk rajta egy kört a Kamaraerdőig és vissza. Ezután sajnos súlyos autóbaleset ért, két hónapos kórházi ápolásra szorultam, közben a kocsit végleg kivonták a forgalomból. 1983-84-ben több vonalon cserélték a járműveket, az információk gyűjtése mellett filmforgatásba kezdtem. Egy kis 8 mm-es felvevővel dolgoztam, majd bekapcsolódtam a Ráday Mihály nevéhez fűződő Budapesti Városvédő Egyesület Közlekedési Csoportjának a munkájába is. Volt szerencsém megismerni a BKV központjában lévő irattár vezetőjét, Vevér Sanyi bácsit, aki minden hétfőn délután „szakmai” összejövetelt tartott közlekedésbarátoknak. Ott találkoztam először Keller Lászlóval (már ő is elment sajnos), aki szintén, mint hobbista járt e körbe. Közlekedéssel kapcsolatos cikkeket, tanulmányokat írt, hatalmas gyűjteménye volt. Később, az évek folyamán szakmailag sok segítséget kaptam tőle, s amiben tudtam, én is segítettem neki.

– *Ezek a gyűjtemények megőrződnek valahol?*

– Nincs recept, vagy általános gyakorlat erre vonatkozólag. Mikor egy komoly gyűjtemény tulajdonosa távozik közülünk, szerencsés esetben egy arra érdemes múzeum kaphatja meg a hagyatékot, ahol annak értéke szerint kezelik. Hallottam azonban olyanról is, hogy néhány nappal a tragédia után az özvegnél megjelentek soha nem látott „régibárátok” és tartották a markukat...

– *Ma már az internet ontja az információkat, emlékeket és újdonságokat. Sok esetben visszaélésekre is lehetőséget ad.*

– Igaz, nagyon sokan használják, magam is. Minden változásról, eseményről szinte azonnal van fent egy fotó, néhány szavas infó – ez jó dolog. A rengeteg pozitívuma mellett tudjuk, sajnos sok fals információt is hordoz. Mi, akik néhanyan komolyabban foglalkozunk

a témával, a hiteles források megjelölését, használatát elengedhetetlennek tartjuk, az a biztos pont. A fényképeknél még nagyobb a probléma. A neten sokan gátlástalanul használják a mások által készített képeket, a forrás feltüntetése nélkül jelentetik meg saját oldalukon az eltulajdonított fotót, mert így óhajtják elismertségüket emelni, népszerűségüket mások hátán fellépkedve növelni. Magam is próbálok küzdeni ez ellen, ha felismerem egy jogtalanul felhasznált fotót, feltüntetem a készítő nevét, vagy jelölöm a kép forrását. Öt évig a BKV Sajtó osztályán mint fotós Pálmai István keze alatt dolgoztam, akitől nem csak szakmailag tanulhattam sokat, emberileg is közel kerültünk egymáshoz. Kapcsolataink révén elég jól ismerem a BKV-s archív anyagot, valamint több gyűjtő munkáit, múzeumok és az MTI fényképeit is.

– *Időigényes és helyigényes hobbi. Az embernek önmagával szemben és társával szemben toleranciát követel.*

– Napi 10-12 óra munka mellett bizony van, hogy azt kell mondanom a hobbimra: „majd holnap”! Azért a feszes időbeosztás mellett jut néha pár óra egy fotózásra, adatgyűjtésre, ezek feldolgozására. A helyigény már komolyabb probléma: sokszor azon gondolkodom, kellene egy katalógust csinálnom, gyűjteményem darabjait a lakás mely részében találom meg. Számomra azonban kedvesek ezek a tárgyak, emlékek, nem okoz gondot helyet szorítani nekik életteremben. Mióta megtaláltam a társam, figyelembe kell vennem az ő igényeit is, bár nagyon megértő, elfogadja szenvedélyem. Együtt tud élni a táblákkal, képekkel és minden „kacatommal”. □

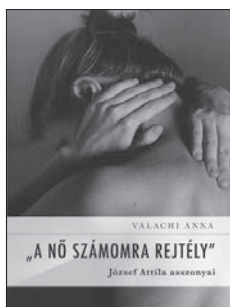

Kúlső-Váci út, 1984 (Fotó: Komjáthy Zoltán)

Könyvek Újpestről

A Könyves Kálmán Gimnázium öregdiákjainak N. J. Pro Homine Alapítványa névadójukról, Nádas József tanár úrról jelentetett meg életrajzi munkát. Nádas József és Bodrossi Nóra életének jelentős állomásait, közös életük örömeit, megpróbáltatásait Lukácsné Nádas Krisztina és Kocsyné Nádas Anikó rendezte sajtó alá. A kötetben a Nádas házaspár hét gyermeke és közvetlen hozzátartozóik személyes visszaemlékezései mellett családi dokumentumok, valamint a szülők tudományos munkái adnak teljes képet szeretetteljes emberi kapcsolatokról és példaértékű egymás iránti felelősségvállalásukról. E szellemi örökségről vallanak az utódok a most megjelent kötetben, amely megvásárolható az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben.

A sajátos hangvételű, akár életrajzi regényként is olvasható könyvben Valachi Anna, újpesti irodalomtörténész nemcsak a heves szerelmi vágytól lázas József Attila képzelte és valódi nőkapcsolatait tárta föl, hanem annak a mélyrétegű vonzalomnak az eredetét kutatta, amely az asszonyi törődésre szomjazó költő gyermekkorától kezdve utolsó lélegzetvételéig jellemezte. Azoknak a – társadalmi hovatartozásuktól függetlenül segítő – asszonyoknak a portréit rajzolta meg, akik az idejekorán elvesztett, gondoskodó édesanya „helyetteseiként” mély empátiával, önérzetsegítő lelki bátorítással és olykor anyagi támogatással is hozzájárultak a ritka költői tehetség kibontakoztatásához, s minden jó szándékuk ellenére a tragikus sorsához is. Ezek az asszonyok valamennyien a sorsát szövögető párkákra emlékeztetnek, akik szinte kézről kézre adogatták egymásnak védencüket, de csak ideig-óráig tudták boldoggá tenni. A könyvet Noran kiadó jelentette meg.

Újpesti művész állami elismerése

Augusztus 20. alkalmából, a köztársasági elnök megbízásából, Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere Magyar Érdemrend Középkereszt polgári tagozat kitüntetést adományozott Schrammel Imrének, a Magyar Művészeti Akadémia tagjának, Kossuth-díjas keramikusművésznek, Újpest díszpolgárának.

Boldoggá avatták a Clarisseum szerzetesét

Október 19-én a Szent István-bazilika előtti téren boldoggá avatták Sándor István szalézi szerzetest, a Clarisseum egykori hitoktatóját, aki 1953-ban koncepció per áldozata lett. A boldoggá avatási szertartást Erdő Péter bíboros vezette. Az eseményen Ferenc pápát Angelo Amato bíboros képviselte.

Október 18-án Újpesten, a Szigeti utcában játszóteret nevezték el Sándor Istvánról. A téren márványtáblával díszített emlékkő tanúskodik névadójáról.

A főváros újpesti kitüntetettjei

November 17-én, a főváros napján, a fővárosi közgyűlés Budapestért díjat adományozott dr. Kovács Ivánnénak, az Újpesti Városvédő Egyesület elnökének. Ugyancsak Budapestért díjban részesült Gábrriel Tibor, a Budapesti Honismereti Társaság titkára.

A közgyűlés Zalabai Gábor Díj – A Budapestiek Esélyegyenlőségéért díjat adományozott: Zana Anita, a Mozgássérültek Budapesti Egyesülete Újpesti Szervezetének elnöke részére.

Helytörténeti vetélkedő

November 27-én került sor a 21. helytörténeti vetélkedőre. A nemes versengésnek a Halassy Olivér Német Nyelvet Emelt Szinten Oktató Általános Iskola adott otthont, ahol 9 általános iskola csapatai mérték össze tudásukat. 1. helyezett lett a Károlyi István Általános Iskola és Gimnázium, 2. a Babits Mihály Gimnázium, 3. a Csokonai Vitéz Mihály 12 Évfolyamos Gimnázium felső tagozatos csapata.

Decemberi számunkban az 1., 4., 5., 6., 7., 11., 12. és a 18. oldalon látható fotókat az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény bocsátotta rendelkezésünkre.